

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Четвърта извънредна сесия

61. заседание

София, срѣда, 9 април 1919 година.

(Открито отъ подпрѣдседателя д-ръ И. Момчиловъ въ 4 ч. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Има нужното число присѣтствуващи.

Обявявамъ заседанието за открито.

(По списъка отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Константинъ Апостоловъ, Недѣлко Атанасовъ, Щерю Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Христо Божицки, Стоянъ Бошковъ, Христо Бояджиевъ, Милушъ х. Вълчевъ, Тома Вълчевъ, Георги Генковъ, д-ръ Никола Георгиевъ, Дѣлчо Георгиевъ, Сѣбо Георгиевъ, Иванъ Гешовъ, Атанасъ Гайдаджиевъ, Юрданъ Дечевъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Гочо Димовъ, Василь Димчевъ, Тодоръ Димчевъ, Иванъ х. Ивановъ, Миле Каралеевъ, Василь Карапанджовъ, Мехмедъ Кемаль, Георги Кирковъ, Илия Кирковъ, Иванъ Костовъ, Добри Кротневъ, Ангелъ Крушковъ, Янко Куцаровъ, Ангелъ Кундалевъ, Тодоръ Лукановъ, Никола Марчевъ, Тодоръ Митевъ, Велю Недѣлковъ, Колю Недѣлковъ, Адамъ Нейчевъ, д-ръ Василь Нейчевъ, Василь Николовъ, Тодоръ Ноевъ, Мано Облаковъ, Стоянъ Омарчевски, Александъръ Пенчевъ, Тодоръ Петровъ, Венедиктъ Поповъ, Христо Радойковъ, д-ръ Василь Радославовъ, Коста Ранковъ, Еджемъ Рухи бей, Георги Стоиловъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Пою Табаковъ, Михаилъ Такевъ, Якимъ Ушевъ, Исмаилъ Хакъ бей, Хашимъ бей, Хино Христовъ, Хюсни Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, х. Махмудъ Сабри бей Шукриевъ, Юрданъ Юрдановъ, Ибраимъ х. Юмеровъ)

Съобщавамъ, че народниятъ прѣдставитель г. Михаилъ Такевъ моли да му се разрѣшатъ два дена отпускъ. Прѣдседателството му разрѣшава.

Търновскиятъ народенъ прѣдставитель Александъръ Пенчевъ иска, по причина на заболяване — прѣдставлява медицинско свидѣтелство — шестъ дена отпускъ. Които сж съгласни да се разрѣши на народния прѣдставитель Пенчевъ исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Георги Генковъ моли за десетъ дена отпускъ, считанъ отъ 8 того. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Недѣлко Атанасовъ моли за десетъ дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Илия Кирковъ моли да му се разрѣши два дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Мано Облаковъ иска по домашни причини осемъ дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Тодоръ Петровъ моли да му се разрѣшатъ 10 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Стоянъ Омарчевски иска два дена отпускъ по болестъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Иванъ Костовъ, отъ Стара Загора, иска по важни причини 4 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Величко Кознички иска единъ денъ отпускъ. Прѣдседателството му разрѣшава.

Народниятъ прѣдставитель Бешко Дуновъ съобщава, че понеже е билъ на лѣчение, не е могълъ да присѣтствува на заседанията на Камарата отъ 1—7 т. м., и моли да му се смѣта това врѣме като прѣкарано въ отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Георги Голевъ моли да му се разрѣшатъ 8 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Димитъръ Арnaudовъ моли за 8 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Стоянъ Бошковъ иска 10 дена отпускъ, до Великденъ включително; ще се върне на Великденъ. (Смѣхъ) Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Тома Вълчевъ иска четири дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Василь Николовъ иска 10 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Стефанъ Петковъ иска два дена отпускъ, начиная отъ 11 т. м. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Иванъ х. Ивановъ иска петъ дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Стефанъ Поповъ иска отсъствията му до 17 мартъ, слѣдъ изтичането на дадения му 7-дневенъ отпускъ — да бждатъ смѣтнати като прѣкарани въ отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставитель Никола Марчевъ иска по причина на болестъ 10 дена отпускъ, начиная отъ 1 априла.

риль. Които сж съгласни, моля, да си вдигнат ръжката. Болшинство.

Народният прѣдставител Хино Христовъ иска 10 дена отпускъ отъ 5 априль. Които сж съгласни, моля, да си вдигнат ръжката. Болшинство.

Народният прѣдставител Христо Радойковъ иска 5 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнат ръжката. Болшинство.

Народният прѣдставител Христо Божички иска петъ дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнат ръжката. Болшинство.

Народният прѣдставител Якимъ Ушевъ иска петъ дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнат ръжката. Болшинство.

Поставило е питане до г. военния министъръ отъ шуменския народенъ прѣдставител Петъръ Панайотовъ, отпосително демобилизацията. Това питане на г. Панайотова ще се прѣпрати въ прѣписъ на надлежния министъръ съ молба да отговори.

Минаваме къмъ разглеждане на въпроситъ, поставени на дневенъ редъ — първо четене законопроекта за отнемане въ полза на държавата незаконно придобититъ имоти.

Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Повече отъ десетъ дни Народното събрание се занимава съ прѣдставения отъ менъ законопроектъ за отчуждение на незаконно придобититъ имоти въ полза на държавата. Самиятъ този фактъ достатъчно ясно говори, че законопроектътъ, който прѣдставявамъ за одобрение на Народното събрание, има голѣма смисълъ, че той е необходимъ, че той обръща вниманието на народното прѣдставителство, което знае, че обществото навън отъ тази ограда се интересува живо за неговото прокарване. По него се изнесоха дебати за и противъ, чуа се аргументи отъ най-различно естество, и азъ съмъ дълженъ, като вноситель на този законопроектъ, да разгледамъ всичкитъ съображения, които иматъ принципиално значение, като оставямъ критиката върху детайлитъ настрана, защото законопроектътъ не се характеризира съ детайлитъ, а съ ония принципи, които сж влѣзли въ основата му. Този законопроектъ е продиктуванъ отъ нуждитъ на врѣмето — това се каза подчертано отъ мнозина народни прѣдставители. За да разберемъ неговия смисълъ, ще трѣбва да си прѣдставимъ, г. г. народни прѣдставители, какъ се създадоха всички ония условия, които налагатъ единъ такъвъ законъ. Той се явява непосредствено слѣдъ привършването така нещастно, катастрофално на една дългогодишна война; той се явява като една необходимостъ, за да отговори на повсемѣстно прѣявенитъ желания на българския народъ; той се явява като една необходимостъ да даде възмездие срѣщу тия, които сж злоупотрѣбвали и снакърнили добритъ нрави, да даде едно задоволение на общественитъ чувства. И, ако това е така, за всѣкиго ще бѣде ясно, че тия условия, които направиха необходимъ такъвъ единъ законопроектъ, сж условия, прѣдвидно създадени прѣзъ течение на войната. И защото войнитъ създаватъ подобни условия, които разбрѣкватъ понятието за общественъ моралъ, защото, можеби, и въ първата война, при все че сравнително продължава малко, тоже такива условия се бѣха създали, ние сметохме за нужно да приемемъ силата на този законъ не отъ обявяването на войната, която токущо прѣживѣхме, но отъ обявяването на войната още въ миналото, на балканската война.

Г. г. народни прѣдставители! Войнитъ, и особено тази страшна война за българския народъ, за нашата малка държава, винаги нарушаватъ обикновенитъ, обичайнитъ, установенитъ отъ живота принципи на стопанския порядъкъ. Съ обявяването на войната стотици хиляди се поставиха подъ знамената, стотици хиляди се туриха подъ грижата на държавата, на която широки станаха задачите и която, вмѣсто да се грижи за облѣкото и прѣхраната на десетки хиляди български войници, които съставляваха нейния постояненъ кадъръ, трѣбваше да се грижи усилено, защото тия граждани не бѣха повикани да изпълняватъ обикновенитъ военни занятия, а бѣха повикани да рискуватъ живота си при най-несносни условия. Какво стана съ свободното производство на България? Отъ него нищо не остана. Всичкитъ закони на стопанското мирно развитие се разбрѣкаха, цѣлитъ стопански строй се разруши и производството на България се възведе до производство на прѣдмети, които сж необходими прѣдвидно за широко събраната българска армия. И понеже нашата държава не бѣше се подготвила за една такава велика

борба, понеже нашата държава, можеби, никога не е очаквала да събере стотици хиляди войска и да воюва три години и повече, очевидно е, тя не е могла да подготви и условията за държавното ръководство на новия стопански животъ. Държавата, бихъ казалъ азъ, изпусна пулса на стопанския животъ. И заради туй въ кѣсворѣме, слѣдъ като ние влѣзохме въ войната и слѣдъ като имавме тия успѣхи, които нееднократно тукъ сж били акламирами, слѣдъ като, значи, ние навикнахме на войната, и тя стана една обикновена грижа на държавата, всички ония, които по разни причини, законни и незаконни, трѣбваше да стоятъ тукъ, навикнаха съ войната и се отдадоха безъ всѣкакви скруполи на новия стопански животъ за нуждитъ на войната.

Какво остана отъ това, което ние наричахме народъ? Народътъ, облѣченъ въ мундиръ, поставенъ подъ една строга команда, която трѣбваше да се изпълнява съ силата на страшни наказания, народътъ, поведенъ къмъ границата, и скоро задъ границата, не прѣдставляваше оная обществена сила за вѣтрѣшнитъ наши работи, за да бѣде единъ корективъ или регулаторъ на законодателната дѣйностъ на държавата. Останаха тукъ старцитъ — винаги недѣйствующа политическа сила, останаха дѣцата — винаги безправна обществена сила, и останаха женитъ, които се отдадоха на стопанството, доколкото то можеше и трѣбваше да задоволи живота на останалото население въ България. Но тоя елементъ, всичкитъ тия категории хора, не сж политически дѣйствующи сили и тѣ не можеха да бѣдатъ корективъ на законодателната дѣйностъ на Народното събрание. Всичкитъ тия хора съ нуждитъ си, доколкото ние можахме да ги схванемъ, да ги разберемъ, можеха да ни послужатъ като единъ мотивъ да искаме отъ Народното събрание закони, каквито ние нееднократно сме искали и каквито Народното събрание отчасти е гласувало. Но, г. г. народни прѣдставители, ние имавме въ сѣщностъ единъ обезвластенъ народъ и една голѣма, непосилна, колосална грижа на държавата, ние имавме въ сѣщностъ едно положение, при което не можехме правилно, спокойно и свободно да промишляваме за задачитъ на държавата. Вие знаете, че още прѣди обявяването на войната въ България се явява военно положение, суспендираха се всички свободи и правдини отъ общественъ и политически характеръ, и съ обявяването на войната ние се притичахме на помощъ на изникналитъ нужди дотолкова, доколкото индивидуално, лично или субективно, ги свихахме. Това — отъ една страна. Отъ друга страна, като се проточи тази война, като се разбра, че всичко става за производство на армията, като се видѣ, че най-голѣмитъ сдѣлки сж, за да може да се продоволствува тая армия, която достигна количеството единъ милионъ — една пропорция, каквато въ никоя държава не е видена, една пропорция, каквато не може да си я прѣдстави културниятъ европеецъ — когато, казвамъ, всичко това се разбра, очевидно е, че най-голѣмитъ грижи на държавата и най-голѣмитъ сдѣлки, за да могатъ тия стопански грижи да се осществятъ, бѣха военнитъ доставки. Всичко за държавата и малка грижа за останалото население! Грамадната частъ отъ населението се прѣдостави на себе си. При това положение, при което задоволяването чрѣзъ стопанския развой можеше да стане посредствомъ ангажиране силитъ и срѣдствата на държавата, очевидно е, даде се възможностъ на мнозина тамъ (Сочи либералнитъ групи) да се явятъ като конкуренти при ограничени стопански редъ и прѣдъ видъ успѣхитъ, които се направиха на бойнитъ полета, прѣдъ видъ надеждитъ, които се рисуваха прѣдъ господата, управниците не бѣха толкова внимателни и оставиха да се развиятъ едни особени апетити, едни такива апетити, които, ако единъ день можеха да се установятъ, ще се покажатъ на обществото въ единъ удивителенъ контрастъ съ жертвитъ, които се полагаха отъ народа за идеалитъ, за които го вмѣкнаха въ войната. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, какъ се създаде една психологическа основа, една психологическа база, за да се изпорти и моралътъ въ обществото. Всички днесъ приказватъ за корупция, всички приказватъ за развратено чиновничество, за гешефти, приказватъ за милиони печалби, приказватъ въобще на езикъ, който не бѣше познатъ въ нашата страна, приказватъ съ цифри, които не сж били никога ясни и прѣгледни въ съзнанието на българския гражданинъ. Кое е истината, доколко това е истина — ние сега този въпросъ не обсъждаме. Но, на всѣки случай, създадоха се условия, при които се развиха нови гледища, при които политическиятъ развратъ, така наречената корупция въ държавата, взема голѣми, небивали и невъзможни размѣри. И вие си спомняте, какъ нееднократно тукъ ние и други политически групи сме издигали гласъ, за да се на-

прави нещо против това, което е застрашително явление във българския живот. Ние чувахме оплакванията на войниците, които се връщаха от фронта в отпуск, ние чувахме оплакванията и на началниците, на командирите, които постоянно ни казваха, че войската, на която не позволявате да чете вестници, но която на части идва в отпуск във България, вижда, какво става тук, как вървят работите във вътрешността, и нейният дух се разколебава. И след като, г. г. народни представители, ние дойдохме във една слъпа улица при военните действия, след като ние не можахме да намерим изхода, след като нашата политика се забърка и се натисна с извешния вам въпрос за Добруджа и за Марица и се внесе една несигурност във политиката на правителството — ние чувахме вече ясно постоянните оплаквания, че войската ни не може да издържи. И понеже големата грижа на доставчиците е била да натрупат богатства, а не правилно да изпълняват своите задължения по договорите, понеже тяхната цел и тяхната задача е била да натрупат богатства за сметка дори на качеството на стоката, на онова, което се занася на войника, понеже ние пръкарахме стопански кризи или неурожай на нашите хранителни продукти, от една страна, и не бяхме господари във държавата си — от друга, и понеже бяхме блокирани от ония държави, от които по-лесно можехме да внесем нещо — то ние почнахме все по-силно да чувствуваме липсата на известни артикули за войската и народа. Тези немотия, тия лишения, този непосилен труд, това безгрижие, най-сетне, — оправдано или не, то е друг въпрос — цълата ни армия да бъде разхвърлена по фронта и да нямаме никаква възможност да я смъняваме за почивка, въ края на краищата всичко онова, което войниците чуваха за вътрешното управление, за това, което ставаше във България и го разнасяха по всичките военни части, всичко това разколеба духа в армията, и ние един ден бяхме изправени пред катастрофата! Кой е виновникът за тая катастрофа? — Това е въпрос, на който бъдащото ще посочи отговора. Мене този въпрос днес не ме интересува. Аз констатирам факта, че ние се изправихме пред катастрофата, ние видяхме тая катастрофа, която унищожи България. Ние се приехме на помощ. И ние, неуправляващите партии, поехме отговорност, било като поддържахме най-напред едно правителство, въ което не участвувахме, било впоследствие, като дадохме мандатори във това правителство. Ние поехме отговорност за днешния момент, защото мислим, защото разбираме, че наше политическо задължение е да помогнем на тая страна, въ която живеем.

Г. г. народни представители! Няма съмнение — това е моето дълбоко убеждение, което черпя от практически опит — че след катастрофата и днес ние заварихме едно много лошо наследство. Нашата държавна машина е разглобена. Не се сърдете, когато ние ви кажем, че туй и туй не може да се направи, и не дъйте си служи с паралела: „Ние не го направихме, ние днес не го правим, значи, сѐ сме еднакви, еднакво гледаме на работата“. Цълата държавна машина е разстроена от непосредственото минало. Днес вие не можете да хванете една държка да завъртите колелото и да върви: жабците на това колело сѐ ступени, каишите сѐ скъсани, и вие трѣбва много сили и време да изгубите за поправката на тази машина. Такова е наследство, което ни остави бившият режим. От друга страна, ние виждаме, че събитията, които се извършиха преди, по време на катастрофата и след нея, създадоха една психология въ широките народни маси, която ни рисува тия маси и цълото българско общество като болно. Българският народ, г-да, е болен, българският народ е въ едно такова състояние, което вие не можете да изцърите изведнъж, не можете да го подобрите, не можете да го поправите. И когато ние искаме от българския производител да дава житото си, и когато ние искаме от българския търговец да дава стоката си, и когато искаме от българския продавач да продава на нормирани цѣни, ние виждаме, че всичките разумни постановления, взети въ обществен интерес, не могат да се изпълняват. Ако държавата е разстроена, ако обществото е болно, ако голѣма част от чиновничеството е корумпирано, не сме ли ние длъжни най-сериозно да помислим върху това грозно положение, въ което днес се намира България? И случайно ли е това, което стана с промените на кабинетите, г. г. народни представители? Г. Малиновъ имаше поддържката на блока, на тѣзи партии от блока (Сочи групите на блока), г. Малиновъ въ няколко мѣсеца направи два кабинета, защото условията бѣха такива, че обществото искаше, а на това общество не му се

даваше. След туй трѣбваше да се засили представителството на държавата чрез участието на други още политически групи, и туй сѐ въ обществен интерес. Стана нужда скоро такъв един кабинет от м. октомври да се смѣни въ края на м. ноември и да участвуват въ него всички партии непосредствено, които вие виждате въ това правителство, и да влѣзат по силата на една установена програма, съдържащието на която се опредѣли съ така наречената платформа на блока. Една от най-главните точки на платформата на блока, както знаете, е и конфискацията на незаконно придобитите имоти. Това значи, че не министърът на правосъдието е намерил чуждо гнѣздо да снася яйца, а това значи издигнатото съзнание на представителите на тия партии, непоколебимото съзнание на тия партии, че такъв един закон, какъвто ние ви го представяме, е една абсолютна национална необходимост. И когато така се продиктува един закон — както рѣдко сѐ се диктували закони у нас — аз мисля, че рѣшението на правителството да излѣзе съ такъв един законопроект не бива да се схваща така леко и така смѣшно.

Защо излизаме ние съ такъв един законопроект? Коя нужда го продиктува? Г. г. народни представители! Вие живѣте средъ това общество. Аз не искам да се сила на пресата, на вестниците, но каждѣто да отидете, въ градъ или село, има едно оплакване, което е повсемѣстно, че незаконно — дори и тая дума ще я чуете, преди да четат хората законопроекта — че незаконно се натрупали богатства. Въ вулгарни думи ще кажеме: ние имаме тая мисъл изразена. И общото това оплакване тѣ искат да свържат съ едно желание, и това желание е всеобщо народно желание: „Отнемете, респективно конфискувайте тия богатства, които хората по тая безчестен начин сѐ натрупали“. Това е повикът на българския народъ от село и градъ; това е повикът на всички обществени слоеве. Аз го слушамъ и отъ богати, аз го слушамъ и отъ сиромаси. Ако това е така, г. г. народни представители, питамъ: каква е задачата на едно правителство, което е длъжно по начало да отговори на желанията на народа? Задачата на всѣко правителство, което мисли, че представлява народа, е да даде юридически израз, юридическа санкция на такова едно повсемѣстно желание. И никой няма право да каже, че се прави пертурбация съ правния порядък, че се занася анархия и въ правната система съ туй, че се посѣга върху известни имоти, които се обявяват за незаконни; затуй, г. г. народни представители, защото правото не е една норма, за да утвърди един начин на действие въ обществото, който е неморален, но правото — това не е нищо друго, ако ми позволите да бъда по-точен, освѣнъ норми за урегулиране на обществените отношения, съ цѣлъ за установяване и поддържане на един редъ за осъществяване на умствения, нравствения и материалния прогрес въ обществото.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тѣ го знаят туй.

Министър д-ръ П. Джидровъ: И ако наистина, г. г. народни представители, правото е регулация на обществените интереси върху базата на един умствен и нравствен прогрес на обществото, това значи на народа, то трѣбва да си отговоримъ сѣщо така и на въпроса по отношение на този законъ: този законъ регулира ли така обществените отношения, за да даде задоволение на тия максими юридически, на тия правни обществени начала, за които току що ви споменахъ? Народните желания трѣбва да се долавятъ, правителството е длъжно да ги долови. Най-силна критика, която ще се направи противъ този законопроект, е само тази, че криво, че неправилно правителството е доловило желанията на народа. Ако желанията на народа въ тая смисъл сѣ един факт, и ако правителството изнася законъ, съ силата на който иска да облѣче тия желания въ юридически образъ, за да станатъ тѣ действително право, въ такъвъ случай ние имаме право да излѣземъ предъ българския народъ и предъ васъ, като негови представители въ този момент, и да кажемъ: направете право това, което е всеобща воля на българския народъ!

Но когато ние поставяме така въпроса, същевременно сѣмъ длъженъ да отговоря и на друг един въпрос, а именно: какви задачи прѣдстоятъ на едно правителство? Правителството е длъжно да даде единъ правиленъ юридически израз на това, що е желание народно. Това значи, когато се повдига въпросъ за конфискация на имоти, и народътъ иска да ни посочи, какви имоти именно трѣбва да се конфискуватъ, ние ще трѣбва да постигнемъ правилно, съ пълно внимание, като опредѣлимъ понятието

за тия имоти, които ще трѣбва да бждатъ отнети — съ други думи, за прѣвъ пътѣ и за специаленъ случай ще трѣбва единъ законъ да установи понятието за „незаконни имоти“. И, въ изпълнение на тази задача, ние разрѣшаваме въпроса за незаконнитѣ имоти въ чл. 1. отъ прѣдложения законопроекта. Тамъ ние опрѣдѣляме кои имоти се наричатъ или трѣбва да се считатъ „незаконни“. Г. г. народни прѣдставители! Азъ, като министъръ на правосъдието и въ пълното съгласие на правителството, слѣдъ дебатитѣ и разискванията, които станаха прѣдъ редъ правници и обществени дѣйци, съмъ приелъ да ви поднеса тая ясна, категорична, нетърпяща никакво двусмислено тълкуване дефиниция: (Чете) „Незаконно придобити имоти сжъ“:

„1) имотитѣ, които обществени служители, включително министри и народни прѣдставители, сжъ придобили вслѣдствие или въ връзка съ извършено отъ тѣхъ прѣстѣпление или нарушение на служебна длъжностъ, както и чрѣзъ използване на своето служебно или политическо положение;

2) имотитѣ, които частни физически или юридически лица сжъ придобили: а) вслѣдствие или въ връзка съ извършено отъ тѣхъ прѣстѣпление; б) чрѣзъ използване на извършено отъ обществѣнъ служител прѣстѣпление или нарушение на служебна длъжностъ; в) чрѣзъ пристрастно облагодѣтелствуване отъ страна на държавни орзани;

„3) имотитѣ, придобити чрѣзъ използване затруднението на пазара, посрѣдствомъ забранени отъ законитѣ спекулации“.

Като обсъдихме всички възможни случаи, доколкото това е по силата на човѣка — за едно съвършенство и дума не може да става — ние намѣрихме, че въ тия три алинеи се изчерпватъ всички възможни случаи, чрѣзъ които сжъ натрупани богатства, които обществената или народна съвѣсть счита за незаконни, назовахме ги подъ това име и казахме, че тия незаконни имоти трѣбва да бждатъ отнети въ полза на държавата. Това е принципътъ.

Втората задача на единъ законопроектъ е да създаде една процедура, да гарантира една правилна манипулация, чрѣзъ която точно, правилно да се посегне върху тия богатства и имоти, и по единъ обективно установенъ редъ, който изключва произволитѣ, да се прѣнесатъ тѣзи богатства въ държавната хазна. По тоя въпросъ тоже дълго и широко е размишлявано и се установи процедурата, споредъ която, за гарантиране именно отъ произволи, за гарантиране именно отъ грѣшки, да се повѣри обсъждането на тоя въпросъ за незаконнитѣ богатства въ единъ по-горенъ сждъ, какъвто е апелативниятъ сждъ. И понеже ще бжде много прибрзано, може би да отиде по касация прѣдъ втората инстанция — Касационниятъ сждъ — ние казваме: нека Касационниятъ сждъ, най-вѣрховниятъ сждъ въ България, да обсъди въпроса по смѣтство, нека и тамъ се приематъ и обсъждатъ доказателства, и тоя сждъ, вѣрховниятъ сждъ на България, който издава присѣди върху живота, който издава рѣшения върху имота на всички български граждани, тоя сждъ да каже послѣднѣт думата си. Има ли по-добра гаранция за защитата на частнитѣ интереси на гражданата отъ тая, която е дадена тукъ, г. г. народни прѣдставители? И ако е въпросъ за нови гаранции, но гаранции, които, обаче, да не парализиратъ самия законъ, които да не унищожаватъ новата институция, която създаваме, азъ съмъ готовъ да ги приема. Но съмъ считалъ, заедно съ толкова видни юристи, заедно съ толкова общественици, въ себе си, въ своята съвѣсть, че това е най-добрата гаранция, която нѣкога българската държава е дала за защита на частнитѣ интереси.

И, най-сетнѣ, г. г. народни прѣдставители, третата задача, която ни прѣдстои, когато ние създаваме такъвъ законъ, е да се застраши единъ порядѣкъ на корупция, който възбужда протеста на цѣлото общество. Тая гаранция азъ виждамъ въ силата на закона. И съ това азъ искамъ да отговоря на всички упрѣци, които се направиха, че този законъ е единъ котиеренъ законъ — отъ тѣснѣшка страна, че този законъ е единъ котиеренъ или партизански законъ — отъ дѣсната страна, защото ималъ за цѣлъ да прѣслѣдва само политически противници. Г. г. народни прѣдставители! Тоя законъ изключва таква дребни цѣли. Тоя законъ си поставя по-високи задачи, на които иска да отговори. Тоя законъ е въ сила отъ миналата, балканската война, и обхваща всички случаи, които сжъ ставали при правителството на партии, които участвуватъ днесъ въ управлението. Тоя законъ е въ сила и за всички бждащи и днешни случаи и обхваща

всички случаи, които ставатъ и ще ставатъ при управлението на партии, които днесъ участвуватъ и утрѣ ще участвуватъ въ управлението. И слѣдъ 10, слѣдъ 15, слѣдъ 20 години, ако въ България се създадатъ такива случаи, този законъ ще ги прѣслѣдва. И понеже всѣки законъ прѣслѣдва и цѣльта да направи невъзможно да стане едно запрѣтено дѣяние, то очевидно е, че този законъ играе и друга голѣма роля: да морализира българското чиновничество, да морализира и българското общество. Ето задачитѣ, които се поставятъ на закона, и азъ съ пълно спокойствие и съ спокойна съвѣсть отговарямъ, че законопроекта успѣшно изпълнява тия задачи.

Слѣдъ тѣзи кратки изложения, изъ искамъ да пристѣпя къмъ критиката, която се прави на този законопроектъ. На прѣво мѣсто, въ реда на критикитѣ станаха г. г. тѣснѣцитѣ. Разбира се, всѣки може да очаква критика и азъ я очаквамъ, отъ която страна и да дойде тя, даже и отъ тукъ. (Сочи лѣвицата) Но азъ очаквамъ, г. г. народни прѣдставители, една критика основателна и добросъвѣстна. Тѣснѣцитѣ изправиха своя ораторъ, г. Поповъ, за да заяви на народното прѣдставителство, че тѣхната група ще гласува законопроекта. Азъ въ това не се съмнѣвахъ, когато правѣхъ законопроекта. Но тѣснѣцитѣ заедно съ това казаха: „Собствено, какъвъ законъ ни даватъ? Ако е въпросъ да прѣслѣдватъ незаконно придобити богатства, ние имаме достатѣчно закони въ сила, съ които можете да отнемете незаконнитѣ богатства“. Да се говори така, г. г. народни прѣдставители, ще кажа, не значи да не се знаятъ законитѣ — това не ме интересува, не всѣки депутатъ е длъженъ да знае законитѣ — но, казвамъ, да се говори така, . . .

Ж. Бакаловъ: Всѣки гражданинъ е длъженъ да знае законитѣ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Искамъ да кажа въ подробности, г. Жечо Бакаловъ, юриститѣ трѣбва да знаятъ законитѣ. Така е.

Ж. Бакаловъ: Незнанието на законитѣ не извинява никого. Всѣки български гражданинъ е длъженъ да знае законитѣ, защото незнанието имъ не го извинява. Единъ министъръ на правосъдието не може да каже това.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Може да не знае закона за минитѣ или закона за горитѣ въ подробности, които и бившиятъ министъръ, може би, не ги е знаятъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. Бакаловъ ще ми прости, ама прави дупка въ морето. Азъ искамъ да се изразя въ този смисълъ.

Ж. Бакаловъ: Вие направихте нѣщо повече отъ това, като казахте, че не е длъженъ да знае законитѣ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Всѣки гражданинъ е длъженъ да знае законитѣ, трѣбва да знае законитѣ; това е едно заповѣдно прѣдположение, що се отнася до отговорността прѣдъ законитѣ. Нѣма да ти прости сждѣтъ, ако си извършилъ прѣстѣпление подъ прѣдлогъ, че ти наистина не си знаятъ законитѣ; въ тоя смисълъ трѣбва да ги знаете. Но фактически народътъ знае ли законитѣ? Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че такъвъ споръ е излишенъ. И депутатътъ не е длъженъ да знае, какъвъ законъ е гласуванъ въ 1888 лѣто. Той самъ е дошълъ тукъ, защото конституцията поставя едно искане, да бжде грамотенъ, а много депутати, които сжъ били, сжъ и ще бждатъ такива, не сжъ чели дори и конституцията. Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, моята мисль бѣше ясна. Не е въпросъ да го обвинимъ, че не знае закона — този въпросъ не ме интересува — но да се каже, и хемъ тѣй да се каже, въ едно Народно събрание, че въ България сжществуватъ закони да прѣслѣдватъ незаконно придобититѣ богатства отъ всички лица, чиновници, обществени служители, министри, народни прѣдставители и широка публика, това значи да се каже, че този законъ нищо ново не внася, и ако това не е истина, г-да, това значи, най-сетнѣ, като не внася нищо ново, можемъ и да го не приемемъ, това значи да водитъ една политика за провалянето на закона. И азъ ще ви посоча, какъ тождествена бѣше критиката на г. Попова, тѣснѣкътъ, въ сжщевнитѣ си части съ критиката въ другъ жаргонъ, въ другъ видъ вече направена, отъ г. Тончевъ и г. Поповъ — либералътъ.

Какво каза г. Поповъ, тѣснѣкътъ? — „Азъ ще гласувамъ законопроекта, защото той не е противъ моето искане за

„обща конфискация“. Тъснатицѣтѣ заявяватъ, че искатъ обща конфискация на имотитѣ. „Но ние трѣбва да заявимъ, казва сѣщиятъ, първо, че имаме закони противъ това, т. е. законътъ не е нуженъ; второ, че този законопроектъ е продиктуванъ отъ демагогия и отъ котерийни и фискални съображения“. Че нѣмаме достатъчно закони, за да отнемемъ това незаконно богатство, което ние установяваме чрѣзъ чл. 1 отъ законопроекта, това е безспорна истина и това показва самото разглеждане на законопроекта, самата критика, която се упржни отъ дѣсната либералска страна. Но дали, г. г. народни прѣдставители, този законъ е демагогия и дали този законъ се прави само съ котерийна цѣль и по фискални съображения, та да отречете сѣщественото значение, което тоя законъ може да има, да отречете, значи, необходимостта да дадете възмездие на цѣлия народъ, да заплатите за чувствата и желанията на българския народъ? Това значи, че вие вървате или искате да кажете прѣдъ свѣта, че този законъ фактически нищо нѣма да допринесе и че, слѣдователно, ние го правимъ съ цѣль да залъжемъ населението и да вършимъ демагогия. Г. г. народни прѣдставители! На васъ достатъчно изчерпателно ви се каза отъ дѣсна страна, какъ този законъ ще убие кредита, какъ този законъ ще поврѣди на търговията, какъ този законъ ще внесе анархия въ правния редъ и правния порядѣкъ и дори че билъ противъ общественния редъ.

Г. Поповъ: И това е демагогия.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Котерийни съображения тукъ нѣма, защото подъ ударитѣ на тоя законъ ще бѣдете вие, ще бѣждатъ тѣ, ще бѣдемъ ние, всички, които днесъ живѣемъ, които утрѣ ще живѣемъ и прѣдставляваме това нещастно отечество. Ако наистина това е така, за котерийни съображения и дума не може да става. Ще кажете, най-послѣ, че фискални съображения сѣ продиктували този законъ. Какво разбирате вие подъ това? Да се намѣрятъ източници за държавата, да се взематъ пари? Това значи, че не е демагогия, че се постига цѣль — пари ще вземемъ. Но, казватъ тѣ, паритѣ ще ги използватъ за монархизма и милитаризма. Г. г. народни прѣдставители, та нали отъ васъ и народа зависи, кѣждѣ да отидатъ паритѣ? Нали живѣемъ сега въ едно ново врѣме, при което, надѣваме се, разорженитѣ ще бѣждатъ заповѣдани международно, и, ако наистина въ тая страна народътъ е господаръ на себе си, отъ него ще зависи да има тази или онази форма на управление, да плаща или не плаща за извѣстни нѣща; отъ този народъ ще зависи да има армия и да харчи или да нѣма армия и да не харчи. Азъ не съмъ нито монархистъ, нито милитаристъ и, слѣдователно, когато внасямъ този законъ, азъ не мога да прѣслѣдвамъ тази цѣль и затова вашата критика удари въ камѣкъ.

Х. Кабакчиевъ: Вие стоите въ едно буржоазно правителство.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Моя работа е това, оставете ме да не искамъ да ви отговоря, защо стоимъ въ това управление. Азъ стоя въ това буржоазно министерство, за да мога да бѣда полезенъ на тая страна, колкото това е възможно съ своитѣ малки сили. Дали е право или криво, азъ за това отговарямъ, но не прѣдъ васъ, а прѣдъ насъ.

Г. г. народни прѣдставители! Да се каже всичко това и да се заяви: „Ние ще го гласуваме, защото не сме противъ една частична конфискация, защото нашата партия иска всеобща конфискация“, това за мене не е рѣшително никакъвъ мотивъ. Вашата партия иска всеобща конфискация, защото знае, че това нѣма да стане. Всеобща конфискация нѣма защо да иска една социална демокрация. Никѣждѣ по свѣта, никѣждѣ въ програмитѣ на социалъ-демократитѣ не лежи това искане. Социалната демокрация има за цѣль конфискацията, социалната демокрация има за целъ да експроприира собствеността по единъ еволюционенъ пѣтъ, като почне отъ най-едрата, като не се интересува при тържеството на социализма отъ онова, което е дребна частна собственостъ. Това прави социалъ-демократията, а тѣ казватъ: „Ние искаме законъ за конфискуване на цѣлата собственостъ, на всички имоти“. И менъ ми се струва, единъ прѣдставителъ отъ дѣсно казва: „Да, и ние ще гласуваме такъвъ законъ“. Това показва, колко сериозно мислите вие и колко сериозно ви отговарятъ отъ тази страна. Най-сетнѣ, г. г. народни прѣдставители, какво искате? Ние внасяме законъ, съ който искаме днесъ да се конфискуватъ извѣстни имоти, които считаме, че прѣстѣпно сѣ придобили, рес-

пективно незаконно. Ние искаме да вземемъ тия имоти, за да не останатъ като едно възнаграждение на ония хора, които сѣ унищожили и разрушили общественитѣ права; ние искаме да морализираме това общество, въ което всички живѣемъ. Това е едно добро дѣло. Докато вие така поставяте въпроса и отговаряте: „Ще го гласуваме“, още разбирамъ. Но вие, които ще го гласувате, слѣдъ като отъ този амвонъ, отъ червения си амвонъ го проклетхте и унищожихте, вие правите слаба услуга на това законодателство, вие давате морално основание, за да може отъ тукъ (Сочи либералнитѣ групи) да се изгради възражение противъ този законъ въ сѣщия духъ, въ който вие приказвате.

Х. Кабакчиевъ: Трѣбва да стане законопроектътъ законъ, за да се демаскирате, за да стане ясно, че нѣма да се приложи и че чрѣзъ него нищо нѣма да съберете.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Може ли да бѣде сериозна критика; защо вие не давате законъ за всеобща конфискация? Не давамъ такъвъ законъ, защото не мога да ви го дамъ, ако дори това бѣше моята цѣль. Г. Кабакчиевъ, не мога да Ви дамъ законъ за всеобща конфискация или експроприация, или социализация на капиталитѣ, защото днесъ-затова азъ прѣдставлявамъ една сравнително недостатъчна сила, за да мога това да направя. Ние сме двама отъ десетъ . . .

Х. Кабакчиевъ: Не го искате.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Ами вие какво давате, вие що правите? Ето въпросътъ, който азъ на васъ отправямъ. Когато народътъ дойде и даде чрѣзъ изразъ на волята си мандати на нашата програма и ние бѣдемъ тукъ, както можете да си прѣдставите въ такъвъ случай, повече отъ шестъ, седемъ, и десетъ, тогава ние ще ви сезираме съ такъвъ законъ и ще искаме да го гласувате, и вие ще го гласувате! Но, извинете, сега нѣма кой тукъ да гласува експроприацията на нивата на българския селянинъ. Тая критика, която вие правите, азъ я смѣтамъ изкуствена и недостойна за въпроса, който ни занимава, и затова свободно минавамъ къмъ другата критика, която се направи отъ прѣдставителитѣ на г. г. либералитѣ. Изредиха се трима оратори отъ тая страна, за които се каза, че държали учени рѣчи: г. Панайодовъ, отъ групата на г. Добри Петковъ, г. Тончевъ, отъ своята група, и г. Поповъ, отъ групата на радославиститѣ, Либералната партия. Оказа се отпослѣ, че г. Панайодовъ не прѣдставлява напълно гледището на своята група, защото другъ единъ ораторъ отъ сѣщата орѣда, навѣрно мандаторъ на групата, съ голѣма ревностъ се обяви рѣшително за законопроекта.

К. Панайодовъ: Ние оставихме свобода на мнѣнията.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Критиката на г. Панайодова, доколкото е специално негова, особена, може да се ликвидира съ едно: азъ, каза той, съмъ се клелъ въ конституцията и съмъ длъженъ да я пазя; интересътъ на началата на конституцията е по-голѣмъ отъ онзи, който се защитава съ този законопроектъ; по тия генерални съображения, казва сѣщиятъ, азъ, като народенъ прѣдставителъ, нѣма да гласувамъ за този законопроектъ. Понеже неговата критика е слѣта съ общата критика за антиконституционността на закона, ще ми позволи той да разгледамъ тия аргументи, когато обсъждамъ критиката на неговитѣ другари.

Кои сѣ съображенията, по които г. г. прѣдставителитѣ на дѣсницата отъ либералнитѣ групи считатъ, че не бива този законопроектъ да стане законъ? Азъ се спирамъ, както ви казахъ, на принципиалнитѣ, важнитѣ съображения; детайлитѣ при обсъждането на въпроса по принципъ изоставямъ настрана. Понеже декларациитѣ, които единъ министъръ може да направи, могатъ да иматъ значение за тълкуването на закона и понеже се надѣваме законопроектътъ да стане законъ, ще бѣде по-добре, ако се направятъ при нужда въ момента, когато се установимъ на точния текстъ на закона. Първото сериозно и най-важно възражение, което ми правятъ господата, е, че законопроектътъ билъ противоконституционенъ. Г. Панайодовъ се клелъ да пази конституцията, и понеже неговото убѣждение е, че законопроектътъ нарушава конституцията, той нѣма да го гласува. Г. Тончевъ заявява отъ трибуната на Народното събрание:

„Ако има моментъ, когато ние сме длъжни да четемъ конституцията, то е именно днешниятъ день“. Законопроектътъ посѣгналъ на нѣколко постановления отъ конституцията, на чл. чл. 67, 68 и 75. Г. Поповъ пъкъ отъ либералната група заяви тържествено, че тоя законопроектъ потѣпка конституцията въ сѣщественитѣ ѝ постановления, нарушава редъ правни принципи, разстройва правосъдието и обществения редъ. Той признава, обаче, правото на тѣснитѣ, той дохожда до мисълта, че не би било противно на конституцията, ако дори се извърши експроприация или всеобща конфискация, и казва за тѣснитѣ, . . .

Х. И. Поповъ: Не съмъ казалъ това; недѣйте туря въ устата ми думи, които не съмъ казалъ. Ако измѣните конституцията и ако желае народътъ, заповѣдайте, това съмъ казалъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Той каза дословно: „Тѣснитѣ сѣ кавалери“ . . .

Х. И. Поповъ: Да.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: . . . „като говорятъ за обща конфискация, но широкитѣ подкопаватъ буржоазното общество отвѣтрѣ“, и му е чудно, какъ буржоазни министри поддържатъ такъвъ единъ законопроектъ. Това сѣ особенитѣ съображения, които вие изказахте. Не е ли странно, г. г. народни прѣдставители, да се аргументира противъ единъ законопроектъ днесъ именно така, че той е противъ конституцията и, най-главното, да бѣде това съображение изтъквано отъ лица, които документално сѣ нарушавали конституцията!

Х. И. Поповъ: То значи на лична почва.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Не, г. Поповъ. Тукъ се спори надълго и широко, тукъ се изваждаха всевъзможни аргументи. Господата изваждаха текстоветѣ на конституциитѣ по цѣлия свѣтъ, американски и европейски. Но какво доказаха съ всичко това? Тѣ доказваха само едно, че единъ законъ на обикновената законодателна властъ, било по изрично прѣдписание на конституцията, било чрѣзъ тълкуване на конституционнитѣ норми, не бива да противорѣчи на конституцията. И тогава единъ отъ лѣвницата каза, че се разбиватъ отворени врати. И азъ, г. г. народни прѣдставители, поддържахъ и съмъ поддържалъ писмено даже въ споръ съ юристи, че единъ обикновенъ законъ не бива да противорѣчи на конституцията, и че ако азъ видя, че този законъ противорѣчи на изричния текстъ на конституцията, ще трѣбва да искамъ да дойде великото Народно събрание да измѣни конституцията; защото мисля, че конституцията стѣга общественния животъ, че вече политическиятъ животъ я е надрасналъ и че тази черупка, която наричаме конституция, ще се прѣсне, ще се пукне. Или ще трѣгнемъ по пътя на революцията, или по легаленъ пътъ да искамъ чрѣзъ великото Народно събрание да се измѣни конституцията. Но онова, което вие не доказахте въ никакъвъ случай, това е именно, че този законъ противорѣчи на конституцията. Г. г. народни прѣдставители! Азъ не искамъ да се възразява така формално. Искамъ да кажа, че не могатъ господата, които нѣколко пъти въ едно кратко врѣме на управление сѣ нарушавали изрично прѣдписание на конституцията, днесъ да ми поставятъ този аргументъ. Чл. 1 отъ конституцията гласи, че намаляване и увеличаване на българското царство не може да става безъ съгласието на великото Народно събрание, обаче вие сключихте единъ договоръ въ Букурещъ, дѣто отстъпихте територии, принадлежащи на България, и вие сключихте другъ договоръ, съ който притурихте нѣколко стотинъ квадратни километра, безъ да свикате великото Народно събрание. Но, г. г. народни прѣдставители, бѣхте ли вие властни да упражнявате суверенитета на България надъ тѣзи земи и да изгубите суверенитета надъ други земи по силата на единъ договоръ, които бѣхте сключили? Ние не водихме борба противъ васъ, че сте нарушили конституцията, но вие нарушихте нейния чл. 1. Азъ не правя въпросъ за това ваше поведение, но азъ посочвамъ, че ако вие не сте могли да създадете право отъ едно фактически положение въ великото Народно събрание, вие сте нарушили конституцията, защото трѣбваше досега да го свикате, бѣхте властни да го свикате. Но само това ли е, г-да? Ние въздохме въ войната, но конституцията се погребя. По никой текстъ отъ конституцията не могатъ да се ограничатъ правата на българскитѣ граждани, които сѣ установени неотемлимо. Сега спорите вие

за неотемлимостта на правото собственостъ, но вие учрѣдихте не само цензура надъ всичко, което се пише, . . .

Г. Серафимовъ: И сега я има.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Махнахме я. Това, което е, не е цензура. Военното министерство нѣма никакви права. . . . но вие установихте цензурата надъ частната кореспонденция, вие турихте писмата и телеграмитѣ на всѣки български гражданинъ подъ една прѣдварителна цензура, а имате чл. 77 отъ конституцията, който повелява, че тайната на кореспонденцията е свещена. Защо, г. г. народни прѣдставители, ще отиваме много далечъ? Вие имате повеление императивно въ чл. 47 отъ конституцията да не си служите съ административни актове, които иматъ силата на законъ, освѣнъ въ случай, когато има сериозно прѣпятствие да се свика Камарата, физическо прѣпятствие. Ние искахме всички да дойдемъ, но вие не ни викахте, отложихте сесията и издадохте законъ, какъвто е отдѣлъ трети отъ военнаказателния законъ, съ който турихте смъртно наказание за десетки и десетки случаи и изпратихте българския войникъ на бойното поле.

Х. И. Поповъ: А вие още го държите, като можете да го унищожите въ 24 часа. Сега нѣма фронтъ.

Д. Теневъ: (Къмъ Х. И. Поповъ) Вие си служите съ него противъ народа, а ние ще си служимъ съ него противъ васъ. Това заслужавате. Съ вашитѣ закони васъ ще сѣдимъ, за да ги изпитате и вие, както ги изпита българскиятъ народъ.

К. Лулчевъ: Сега трѣбва да остане, за да знаете, какъ се създаватъ закони.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ критикувамъ създаването на тая наредба по указанъ редъ.

Х. И. Поповъ: А отмѣнението ѝ?

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Но слѣдъ това тая наредба се внесе въ Камарата, тя е днесъ законъ, г. Поповъ, и ние можемъ само като законъ да я отмѣнимъ.

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

Д-ръ И. Фаденхехтъ: (Къмъ Х. И. Поповъ) Нѣмате право да я издавате.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Второ, това се касае за прѣстѣпления, извършени въ време на войната, отъ войници, това се касае за войници, каквито прѣстѣпления вие знаете, че не ставатъ днесъ.

Х. И. Поповъ: Ами защо ги държите?

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Вие сте ни дали такова наслѣдство, г. Поповъ, че днесъ не можемъ лесно да го разчистимъ.

Х. И. Поповъ: Вие и днесъ още си служите съ него.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Много е мѣчно да го разчистимъ — азъ признавамъ. То ще бѣде разчистено, ако вие гласувате противъ вашитѣ закони.

Г. г. народни прѣдставители! Това сѣ формалнитѣ възражения, които правя на господата, но азъ искамъ да пристѣпя и специално къмъ сѣществото на работата. Защо тѣ не искатъ да гласуватъ или защо се обявяватъ противни на закона? Защото конституцията била нарушена! Първо, нарушава се принципътъ на неприкосновеността на собствеността, който е освѣтенъ отъ чл. 67 отъ конституцията; второ, въвежда се конфискацията като наказание, което е противно на чл. 75, алинея втора отъ конституцията; трето, дава се обратна сила на закона. Ние сме посегнали, споредъ мнѣнието на господата, върху едно сѣществено постановление на нашия основенъ законъ. Това е именно постановлението на чл. 67, кратко и ясно: (Чете) „Правата на собствеността сѣ неприкосновени“. Никой отъ ораторитѣ на дѣсницата не излѣзе да ви каже, съ какво именно този законъ отива въ разрѣзъ и посѣга на тази светиня — частната собственостъ. Г. Тончевъ излагаше и казваше: „Азъ послѣ ще дойда на незаконно придобититѣ имоти“, но той до незаконно придобититѣ имоти не дойде.

С. Момчевъ: И нѣма да дойде.

Г. Василевъ: Сждѣтъ ще дойде при тѣхъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Азъ питамъ, и питамъ юриститѣ: наистина ли този принципъ на неприкосновеността на собствеността, прокаранъ въ чл. 67, прави собствеността абсолютна? Дали наистина правото на собственост е абсолютно по нашия правовъ редъ и по нашиятъ юридически понятия? Азъ бихъ посочилъ — това се знае отъ всички — на маса закони, които ограничаватъ правото на собствеността. Обикновени закони ограничаватъ правото на собствеността. Ако моята собственост е неприкосновена въ абсолютна смисълъ, не може да съществува законъ, който да ми налага да търпя тежести върху нея, не може да има сервитутно право, не може да има законъ, съ който да ми кажете вие: „Тѣй и тѣй ще използувашъ земята си“.

Х. И. Поповъ: То е за държавата.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Не е за държавата. — Конституцията има една мисълъ: да гарантира собствеността отъ посегателството на неотговорни хора, отъ произволното посегателство на хора, които ужъ дѣйствуватъ отъ името на държавата. И това постановление, тая норма какъ е създадена? Тя е създадена въ борбата на гражданитѣ, на хората — притежатели на собственост, които се издигаха въ обществото срѣщу кралетѣ, защото послѣднитѣ посѣгаха по 350 начини върху тая собственост. Въ тази борба на новата буржоазия отъ XVIII и началото на XIX вѣкове, въ тая велика борба, казвамъ, се освети това право, но никой отъ учрѣдителитѣ на този принципъ не е мислилъ, че ще си остане собствеността абсолютно неприкосновена. Законътъ — а това значи народната воля — е въ правото си да ограничава правото на собственост. И въ този духъ, г. г. народни прѣдставители, вие имате закона за благоустройството, който не ви позволява напълно свободно да строите здание на вашето собствено мѣсто, който отнема частъ отъ собствеността ви не за обществена полза, по силата на чл. 68 отъ конституцията, а въ полза на съсѣда ви, за да му даде едно парче земя, та да направи единъ парцелъ и за него. Вие имате закона за митницитѣ, който ви казва: „По този и този начинъ ако се не постигнѣ, азъ вземамъ вашия имотъ, дори го конфискувамъ“. Вие имате редъ законоположения, редъ правни норми, които тъкмо вие сте създали, а не ние, съ които обръмнявате, дори унищожавате частъ отъ собствеността, туряте товаръ, тежести на тази собственостъ въобще, съ които норми вие нахвърляте този принципъ, взетъ въ абсолютния смисълъ на думата. И когато ние идемъ днесъ, г. г. народни прѣдставители, и казваме: „Собствеността ви е собственостъ, ама ние искаме да посегнемъ на това, което нѣкой е спечелилъ чрѣзъ прѣстъпно дѣяние“, когато ние казваме, че искаме да посегнемъ на нѣщо, което е спечелено чрѣзъ едно дѣяние или една работа въ свръзка съ прѣстъпление на органа на властта, когато ние искаме да посегнемъ върху нѣщо, което е придобито, очевидно, мимо добритѣ нрави, въ разрѣзъ съ добритѣ нрави и обществения моралъ, когато искаме да дадемъ удовлетворение на обществената съвѣсть и изразъ на народната воля, вие тъкмо тукъ казвате, че нарушаваме конституцията! Това е наистина несериозно възражение. Не можемъ да нарушаваме ние конституцията повече отъ тия, които сж създали ограниченията на собствеността. Но ние казваме: „Никакво нарушение на конституцията не правимъ, защото ние не мислимъ, че правото на собственост е абсолютно до неприкосновеността на незаконната собственост“. Ние ви казваме: „Не можемъ да посегнемъ на вашата собственостъ произволно — това позволява конституцията“. Знаете ли вие, какво искаха мнозина, когато ние влѣзохме въ управлението? Да хванемъ хората за ухото и да ги туримъ право въ затвора. . .

Х. И. Поповъ: Най-хубаво! Защо не го направихте?

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Отъ тукъ го казватъ, (Сочи лѣвицата) Г. Поповъ! Изслушайте мисълта ми. — Слѣдъ туй казваха: „Вземете имъ богатствата — нали ги виждате въ банкитѣ!“ Г. г. народни прѣдставители! Това показва доколко е развито това чувство на негодувание отъ едно подобно състояние. Но ние знаемъ, че има два пѣтя на дѣйствието. Единиятъ пѣтъ е пѣтятъ на улицата, на откритата обществена борба, на кървавата разправа.

Азъ по този пѣтъ не съмъ трѣгналъ. И понеже има други, които искатъ да вървятъ по него, очаквайте това отъ тѣхъ. Но когато азъ съмъ тукъ, азъ вървя по другия пѣтъ — по пѣтя на закона и на обществената правда, и като вървя по тоя пѣтъ, искамъ да дамъ законъ, който да даде право на държавата да отнеме това, което незаконно е добито. Имате ли нѣщо противъ това? Касае ли се тукъ до незначително на нѣкакво право на собственостъ, до нѣкакво унищожение на тоози конституционенъ принципъ, на това конституционно право? И може ли нѣкой да защити конституцията, г. г. народни прѣдставители, като каже, че „вие отнемате една вещь, придобита по прѣстъпенъ начинъ, напр. чрѣзъ нарушение на службата по единъ начинъ немораленъ, по единъ начинъ опороченъ, по единъ начинъ, обявенъ като немораленъ отъ цѣлата обществена съвѣсть? Конституцията такива защитници не бива да има. И нашиятъ скромни учрѣдител и създателитѣ на европейскитѣ конституции никога не сж мислили, че ще посегнемъ на правото на собственостъ, че ще посегнемъ на конституцията, ако единъ день отнемемъ въ полза на държавата единъ незаконно придобитъ имотъ или го дадемъ на този, отъ който е похитенъ. Най-сетѣ, трѣбва да заявя, че тукъ не се касае до отнемане на имотна собственостъ, тукъ се касае ясно, положително и подчертано до отнемане на незаконно придобита собственостъ, до незаконно придобити имоти. А „незаконно придобити имоти“, това понятие зависи отъ насъ тукъ да го опрѣдѣлимъ. Но когато народното прѣдставителство, Парламентътъ опрѣдѣли кои имоти сж незаконно придобити, вече подъ това понятие трѣбва да се подпишатъ всички ония положения, които каратъ органитѣ на властта да дѣйствуватъ, да изземватъ тия незаконно придобити имоти. Не е въ отнемането, г. г. народни прѣдставители, грѣшката, а грѣшката може да има само въ обозначение и опрѣдѣляне понятието за незаконно придобити имоти. Но по тоя въпросъ азъ не получихъ никакво възражение отъ никоя страна. Азъ мисля, че въ това отношение нашиятъ законопроектъ отговаря напълно на волята на народа и на намѣренията на нашия великъ учрѣдител-законодатель.

По второто основание. Законътъ билъ противенъ на конституцията, той билъ нарушавалъ, казватъ, чл. 75, алинея втора отъ нея. Чета чл. 75. (Чете) „Никому не може да се наложи наказание, което не е установено отъ законитѣ“; втора алинея: „Мжчения при каквито и да е обвинения, сжщо и конфискуване на имотъ, се запрѣщаватъ“. Съ какво азъ нарушавамъ тази алинея, съ какво вие бихте я нарушили, като гласувате този законъ? За мжчение, за сждъ не става дума — не е за това въпросътъ. Съ туй, че посѣгаме на имотитѣ, като ги конфискуваме? Не можемъ да конфискуваме, казвате, имоти; това е заповѣдъ на конституцията. Азъ съмъ длъженъ тоже да кажа, че нѣма да се намѣри тълкувателъ на конституцията, който ще ни каже, че отъ гледище конституционно въобще конфискация на имотъ не се позволява. Г. Поповъ знае това много добръ. Той ви говори въ отличие отъ г. Тончева тукъ, че конфискация може да става, че тукъ не се касае за всеобща, генерална конфискация, а се касае до една частична или специална конфискация.

Х. И. Поповъ: Г. Джидровъ! Четете, напр., Gaud, и ще видите, че недвижимъ имотъ не може да се конфискува никога. Защо казвате, че нѣма автори, които да сж противъ конфискацията?

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Ами вие не поддържате Тончевото мнѣние. Вие приемате, че може да има специална конфискация. По тоя въпросъ и вие не мислите другояче. Азъ подчертавамъ това.

Х. И. Поповъ: Напротивъ, азъ много другояче мисля. Вие или не сте ме разбралъ, или не искате да ме разберете.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Че се допуска конфискация, това се доказа отъ цитатитѣ на редъ наказателни норми у насъ, споредъ които срѣдства на прѣстъпление, продукти на прѣстъпление се конфискуватъ. Че има въ нашиятъ фискални закони изрично „конфискация“ — има. Ако въ множество закони има „конфискация“ и чие имаме изрично законъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, гласуванъ и прѣдложенъ отъ либералното правителство, въ който има думата „конфискация“ и се конфискуватъ дадени имоти, очевидно е, че азъ трѣбва да икономисамъ своята енергия да доказвамъ, че по нашата конституция специална конфискация може да има.

Х. И. Поповъ: Отваряте отворени врата.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Това било отворена врата! Това е отворена врата за Васъ, а за г. Тончева не е отворена врата.

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Да, г. г. народни прѣдставители, г. Поповъ иска да отговарямъ само на него, като че ли той е всичко. Имаше и другъ ораторъ — г. Тончевъ, който намира, че то е противно на конституцията.

Д. Тончевъ: И азъ казахъ, че специална конфискация може да се допусне, само че ако се допусне като допълнително наказание за въ бждеще, нѣма да има обратна сила.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Аха! Значи, мжката била тамъ! Специална конфискация може да има, но ако се допусне като наказание, казва г. Тончевъ, не бива да има обратна сила! Разбирамъ. Тамъ да застанемъ и ще видимъ. — Г. г. народни прѣдставители! Прѣди видъ на това съгласие на двамата прѣдставители отъ дѣсницата, азъ нѣма да ви чета никакви опрѣдѣления на конфискацията и да ви излагамъ възможноститѣ на конфискация, защото и отъ тукъ (Сочи либералнитѣ групи) се поддържа нашиятъ възгледъ. Излиза, че по това Камарата е единодушна. Ами ако е позволена конфискация частична, специална, и ако ние въ дадения случай я постановимъ, нарушаваме ли конституцията? Не. Нарушаваме ли правовия порядъкъ? Не. Нарушаваме ли обществения редъ? Не. Внасяме ли анархия въ правосъдното дѣло? Не.

Х. И. Поповъ: Вашата конфискация не е специална, а е генерална, защото се касае до недвижими имоти, защото за прѣстѣплението трѣбва да се произнесе сждътъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Ако пакъ господата мислятъ, че специална конфискация може да бжде само конфискацията на паритѣ, които не можемъ да намѣримъ, а не и на имотитѣ, които сж придобити по незаконенъ начинъ и които можемъ да намѣримъ, азъ не приемамъ това опрѣдѣление. Специалната конфискация не се обуславя отъ вида на имота. Специална конфискация ще бжде онака, която ние ще опрѣдѣлимъ съ законъ, и ако ние кажемъ, че едни-кои си имоти, движими или недвижими, сж незаконно придобити и чрѣзъ конфискация дори ги отнемеме, ние не нарушаваме никакъвъ основенъ законъ, никакъвъ правовъ редъ, никаква норма, защото ние сме властнитѣ да кажемъ, кой видъ, кои прѣдмети ще се взематъ чрѣзъ специална конфискация. Това е, г. г. народни прѣдставители, възражение, което съмъ улесненъ съкратено да го прѣдамъ, защото това го имаме ние въ маса закони, които сж съществували прѣди да бѣхме ние тукъ, за да ги гласуваме, закони, които г. г. либералитѣ сж прѣдставили и приели.

Х. И. Поповъ: И които сж сѣ специални, сѣ въ натура се конфискува.

А. Цанковъ: Като ги направимъ хиляда опециални, ще дойдемъ до общата.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Но, г. г. народни прѣдставители, ние трѣбва да тълкуваме конституцията така, че при едно обвинение на дадено лице не можемъ да посегнемъ на неговия имотъ, както това е било нѣкога въ еврейтѣ, както е било нѣкога въ римлянитѣ, както г. Поповъ тукъ ви излага редъ прѣстѣпления, които сж били свързани съ конфискацията, и тя е била генерална. То е едно допълнително наказание къмъ главното: вие го осждате на разпване на кръсть, вие го осждате на изгнание, на умъртвяване въ тулумъ съ котки и кучета или на убиване чрѣзъ хвърляне въ рѣката, или разбиване въ скала, заедно съ това наказание му конфискувате и имота. Противъ това положение е възнегудувала общочовѣшката съвѣсть. Обществената съвѣсть, чувството на хуманность е възстанало. Ако единъ прѣстѣпникъ е нарушавалъ извѣстни закони и порядѣци, тогава сж казвали: „Защо ще отнѣмате срѣдствата на живота на неговитѣ наслѣдници, на тѣзи, които идатъ? Оставете ги тѣ свободно да живѣятъ; нека всѣки за своето прѣстѣпление да получи наказание“. Това е правниятъ принципъ, тази е правната норма, която ние днесъ защита-

ваме, и вслѣдствие на туй е казано, че заедно съ наказанието не се позволява конфискация на имотитѣ му. Но азъ разбирамъ не конфискация, която е въ връзка съ прѣстѣплението, а конфискация при извѣстно извършено прѣстѣпление, което може да нѣма рѣшително никаква връзка съ самото имотно състояние на човѣка. Напр., прѣдателството е прѣстѣпление толкова голѣмо, че едно врѣме се казваше: азъ ще те унищожа не само като личност, но ще ти конфискувамъ и имота; убийството сжщо така. Отъ убийството не сте спечелили, отъ прѣдателството не сте спечелили, но рода ви азъ проклинамъ. рода ви унищожавамъ. Това е отиѣстителното право на старитѣ народи. Днесъ нашата конституция казва: „Вие мжчения не можете да употребите; вие можете смъртно наказание да турите, но вие на кръсть не можете да разпвате — тѣзи мжчителни наказания нѣма да прилагате; вие можете и на смъртъ да осждите виновния, но имота му нѣма да конфискувате“. Такъвъ е смисълътъ на конституцията. Това е една реакция противъ единъ старъ порядъкъ, за да се освети чувството на хуманность на новото врѣме.

Но, г. г. народни прѣдставители, изглежда, че тукъ спорътъ не е голѣмъ и ние се доближаваме до разбирателство. Значи, толкова собствеността не е натисната и конфискация на извѣстни имоти — специална конфискация — може да има. Но, казва се, понеже това и това може да стане, защо този законъ да има обратна сила? И, струва ми се, тамъ е голѣмиятъ въпросъ! И прѣди да пристѣпя да разгледамъ юридически тѣзи възражения, азъ изскамъ да ликвидирамъ съ единъ въпросъ поставенъ отъ г. Поповъ: „Добъръ бе джанамъ, се провиква той, кажете да знаемъ, какъвъ е този законъ?“ И то е пакъ въ съображението, че законътъ е противоконституционенъ.

Х. И. Поповъ: Да, да.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Но нашата конституция никждѣ не казва, какви трѣбва да бждатъ законитѣ; тя не раздѣля дѣлата на граждански и уголовни. Това е отъ нужда на цѣлестобразность и практичность — да туримъ едни дѣла въ зелени корици и да ги дадемъ на единъ сждѣ, граждански, а други да туримъ въ червени корици и да ги дадемъ на другъ сждѣ, уголовенъ; пакъ по сжщитѣ съображения е прѣдвидена за едни една процедура, за други — друга. Нима мислите, че това е конституционно необходимо? Рѣшително не! Но това е нужно да стане така за удобство. Послѣ, като че ли ние живѣемъ въ едно врѣме, което трѣбва да върви точно по старитѣ юридически начала. Съществувало нѣкога римско право, съществували нѣкакви традиции, хората ги възприематъ, и ние днесъ отъ тѣхъ не можемъ да отстѣпимъ. Г-да, въ ново врѣме живѣемъ ние, нови нужди се явяватъ, нови правни системи се налагатъ. И ако ме питате, какъвъ характеръ има този законъ, какъвъ е той, азъ ще ви кажа: това е законъ за социална правда! (Ражкоплѣскане отъ групитѣ на блока) Нѣмамъ ли право азъ да издавамъ законъ за социална правда?

Х. И. Поповъ: Така не говори юристъ: „Законъ за социална правда“, а казва: „Моятъ законъ е уголовенъ или траждански“ и по този и този редъ ще бжде.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Той е карашкъ. Вие да не сте противъ социалната правда?

Х. И. Поповъ: То е уголовенъ законъ по всички правила на юриспруденцията. Ще вземашъ имотъ. Това не е ли уголовенъ законъ? Конфискацията е главно наказание, прѣди всичко.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Азъ поставямъ въпроситѣ на ученитѣ, както слѣдва: какъвъ законъ е законътъ за горитѣ? — Горски законъ. . .

Х. И. Поповъ: Административенъ законъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Единъ законъ, въ който наистина се разправя какъ да вардимъ горитѣ и какъ да ги сѣчемъ, но единъ законъ, въ който има и конфискация, и наказания. Какъвъ е законътъ за митницитѣ? Азъ питамъ: какъвъ е законътъ за покровителството на женския и дѣтския трудъ, за хигиената на труда? — Единъ социаленъ законъ, който налага наказания, който налага затворъ, налага глоби, въ който има наказателни норми. А тукъ и наказания нѣма. Тамъ, където въ закона ги намѣрите, това е една санкция, за да се осществи едно

правило, едно поведение на закона, за да се изпълни законът. Моят закон няма нужда да бъде углавен. Аз не се занимавам с углавната отговорност на лицата, които са вършили тези деяния. Този закон е закон, който да отговаря на една нужда, на една справедливост, на обществено чувство; той е един закон, който има за задача да отнеме имоти, които са натрупани по един незаконен начин. Това е моят закон. И, ако намърите юридическа квалификация, намърете я, спорете и отворете един ден спор в правната литература за качествата на този закон.

Х. И. Поповъ: Ако не кажете на съдията какъв е законът, в случай че има пробели, те не ще знаят по какво да се ръководят.

Министър д-ръ П. Джидровъ: Значи, практически съображения?

Х. И. Поповъ: Да.

А. Цанковъ: Социален закон е. Това не е категория, която първа ще се създава. Има я в литературата и практиката. Това е един социален закон.

Министър д-ръ П. Джидровъ: (Към Х. И. Поповъ) Значи, тези ваши съображения са вече практически съображения — да знаят съдията къде да търсят тълкуване — но не конституционни. Да се разберем!

Г. Василевъ: По форма углавен, по съдържание социален.

Министър д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни представители! За мене съществува един сериозен въпрос по този закон, и аз искам този въпрос да се зададе, от която страна и да е, и него въпрос почитам: отговарят ли нормите в този законопроект на общите желания на народа; задоволяват ли тия норми общественото чувство и успокояват ли общественото съзнание? Ако на този въпрос отговорите утвърдително, аз съм доволен, и вие не можете да ме биете с конституцията и с нормите и теорията за правовия ред. А тук вие мълчите. Но не е безразлично и не е без интерес да се запита: адекватна, каква е юридическата база на този закон? И аз искам да отговоря, без да дам абсолютно изчерпателен отговор на тоя въпрос. Аз мисля, че можем да пристъпим към експроприацията на известен род имения — това не е против конституцията — като ще наредим и начинът, по който ние ще експроприираме. И ако принципът на експроприацията дойде на помощ, вие ще ми дадете право по същество — вие можете да ме критикувате само външно, вън плащанията или неплащанията и т. н. — Но аз ще ви кажа, г. г. народни представители, че този закон със своя текст вече рисува своята юридическа база. Какво правим ние с този законопроект? Ние казваме: ако някой е извършил престъпление, имотът, който е добил чрез това престъпление или чрез някаква връзка с това престъпление, ще го изземем, ще го отнемем вън полза на държавата. Има ли някой да е претърпял вреди и загуби от това престъпление или от това нарушение? Има, това е приватната личност, едно частно лице, един член от обществото. Ние казваме: този член на обществото ще отиде и ще си поиска вредите и загубите, които са му нанесени чрез престъпното деяние на това лице. Право ли е да отправяме ние едно потърпевше лице да иска вреди и загуби? Това е положителното наше право. Но може да не бъде престъпление, г. г. народни представители, могат да бъдат всички ония средства за забогатяване, всички ония средства за натрупване богатства, които ние наредихме „незаконни“. Имат ли право, щом ги обявим за противозаконни, щом са против обществения морал, имат ли право лицата, които са претърпяли вреди и загуби, да ги искат надир? За някои въпроси, за някои случаи имат право. И с нашия закон аз не отнемам това право на частни лица да си искат обратно парите, или да искат вреди и загуби. Но за много случаи, за маса случаи те нямат това право по съществуващите у нас закони — при всички престъпления даже нямат това право — защото от двесте страни се е действовало тъй неморално, че ние нямаме господстваща правова теория, която да им гарантира това право. Тогава, какво става, особено за случаите, когато оште-

теният не е един, не са пет души, а е цялото общество или граматна част от българската публика? Лесно ние ще кажем на този, който е претърпял загуби: „Иди си ги искай“, но как ще дадем правна защита на онези многобройни, анонимни, неизвестни лица, които вследствие известни деяния са претърпяли вреди и загуби? Обществото не може да се конституира като един ищец в процеса. И тогава незаконните богатства остават у незаконния притежател. Но нима държавата няма право да репрезантира обществото, когато се касае да се добият вреди и загуби от оштетяването на обществото? Какво е собствено държавата? Г-да! Говоря за една демократическа държава, не говоря за една абсолютно класова държава, но за една държава, където има народна воля и тая народна воля господства, за една държава, която днес е буржоазна, утре ще бъде социалистическа. Тогава държавата представлява това общество. Държавата завежда своя иск. Нима непременно е предписано в конституцията как да заведе един иск? Държавата казва: „Туй, което ти си спечелил, като си ошетил публиката, като си ошетил обществото, аз ще ти го взема, като репрезентант на същото това общество. И това е юридическото основание на иск, това е правната база на законопроекта, това е новото, г-да, в този законопроект. Няко повече: заедно с натрупването на тия незаконни богатства се е унищожил общественият морал, се е нахърнил законът, се е нахърнил престижът на властите, създаде се е корупция, която тежи и която ще коства много морални и материални сили на държавата, и аз, държава, искам да те обезвредя. Затуй аз казвам: за да повдигна обществения морал, което е вън интереса на държавата, която трябва да го пази, за да поддържа добрите нрави, за да направя едно общество, което аз по-достойно ще репрезантирам, аз няма да оставя незаконно придобитите богатства в джоба на този, който ги е придобил, а ще ги взема и, като репрезентант на обществото, ще ги разходвам пак за обществени и културни нужди, защото държавата разходва за тия нужди. Ето ви юридическата база, ето ви правното основание, на което стъпва настоящият законопроект.

Сега, г. г. народни представители, остава най-сериозното и силно подчертавано възражение: за обратната сила на закона. Г. г. народни представители! Каточели се примиряваме с всичките искания, каточели се примиряваме с всичките тези критики. Отстъпления се направиха — аз го чувствавам — по всички посоки, но едно още се държи здраво: „Ако, най-сетне, специалната конфискация, ако, най-сетне, не се посегне на собствеността, ако, най-сетне, не е нарушена конституцията, за Бога, не давайте обратна сила на закона“. Това е най-сериозното възражение, което се прави на този законопроект.

С. Момчевъ: Съ което искат унищожението на закона.

Министър д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни представители! Аз съм длъжен да заявя, като юрист, че по право, по принцип законите нямат обратна сила.

А. Ботевъ: И не бива да имат.

Министър д-ръ П. Джидровъ: Но аз искам веднага да си послужа с един цитат на професор Арндт, който стои на това гледище, като и всички учени, и който ви казва: „Морално законодателят е обвързан с правилото, според което законът може да разпорежда само за бъдеще; но конституционно той не е обвързан от това правило“. Аз поддържам този възглед и не съм съгласен с г. Тончева, въпреки цитатите на конституцията от църквата свята, че правилото за обратната сила на законите е някакво конституционно правило. Най-малко искам да ми се посочи такъв текст в конституцията. Такъв текст няма. И единственото сериозно съображение, което се изтъква, е онова на г. Попова, не че законопроектът бил против конституцията, но бил внасял анархия в правния порядък. „Понеже законът, продължава този автор, е задължителен, само когато е извършен, то законодателят е длъжен по възможност да зачита правилото за обратното действие на законите, като основано на естественото право, съобразно с разума и справедливостта. Обаче тъй като това правило не е вписано в конституцията, законодателят може да го отмени, когато общественият интерес или интересът на гражданите

изискват повелително това". И азъ ви заявявамъ, като прѣдставител на тази държава днесъ въ този ресоръ, че обществениятъ интересъ; интересътъ на гражданитѣ изисква такава законоположение. И до днесъ въ нашето законодателство не е имало другъ законопроектъ, който да е искалъ така отъ обществения интересъ, както този законопроектъ. И ако това е единодушното мнѣние на българския народъ, на цѣлото общество и на народното прѣдставителство, имамъ ли право азъ, безъ да наруша правния моралъ и безъ да наруша теорията, да кажа: ще дамъ обратна сила на този законъ? Г. г. народни прѣдставители! Че не може и дума да става за обратно дѣйствие на законитѣ, т. е. че не може да се поддържа другъ възгледъ, освѣнъ този, който азъ ви изтъкнахъ, посочвамъ на г. Попова единъ старъ учителъ по германското и по римското право — Дернбургъ. Въ неговото съчинение — Pandecten I, § 43 — вие ще намерите изложено тоже, че (Чете) „новитѣ закони нѣматъ обратна сила, т. е. тѣ не се отнасятъ до това, което въ миналото е било правно установено, а до това, което въ бъдеще ще трѣбва юридически да се създаде. Обаче и тукъ не лежи едно непрѣодолимо прѣпятствие на законодателството. Касае се до една максима, която законодателятъ по извѣстни причини, по извѣстни основания може да отстрани. Това става особено тогава, когато съществуващи вече права съ течение на врѣмето изпадатъ въ противорѣчие съ обществено съзнание, когато тѣ ставатъ общо врѣдни, когато тѣ се явяватъ неморални“.

Х. И. Поповъ: Когато новъ строй дойде.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Моля Ви се, не дѣйте прѣкъсва. Ще ви посоча и този безспоренъ ученъ, Гирке, който въ своа книга „Deutsches Privatrecht“, томъ I, тоже, като говори за правилото, че законитѣ нѣматъ обратна сила, казва: (Чете) „Обаче въ много случаи цѣльта на една законна реформа на едно правно състояние е възможно само ако правни отношения отъ днесъ нататкъ не само не ще се създаватъ, но и изобщо не могатъ да съществуватъ“.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Тѣкмо такъвъ е настоящиятъ случай.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. г. народни прѣдставители! Вземамъ изложението на професора при Бернския университетъ Y. Rosset по влизането въ сила на швейцарския граждански кодексъ отъ 1912 г. (Чете) „Гражданскиятъ законъ, казва проф. Rosset, ще се приложи даже и за събития и факти, прѣдшестващи 1 януарий 1912 г.“ — датата на публикуването на швейцарския граждански законъ — „въ три случая: а) когато въпросътъ се касае за начала, установени въ интереса на обществения, публичния, редъ и добритѣ нрави; б) когато въпросътъ се касае за права, опредѣлени въ закона по единъ императивенъ начинъ за всички граждани и в) когато прѣдшестващитѣ факти не сѣ консолидирани въ придобити права“. „Ние бихме приложили, казва сѣщиятъ авторъ, тъй сѣщо правилото d'ordre public — отъ публиченъ редъ, прокламирано въ новия законъ по отношение на продажби, сключени прѣди 1 януарий 1912 г. — датата на публикацията на закона — въ случай на причинена щета, защото чл. 21 отъ новия законъ протегира слабитѣ срѣщу експлоатацията на силнитѣ, хитритѣ и пр. Това е едно начало, инспирирано отъ публичния моралъ“.

Кое е, слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, условието, за да можемъ ние да отстранимъ това теоритическо прѣпятствие за необратната сила на законитѣ? Това е обществениятъ моралъ, това е обществената нужда. И азъ ви казвамъ: по тоя въпросъ, дали този законопроектъ отговаря безусловно на обществената нужда, дали този законъ е законъ всеобщо желанъ, дали този законъ внася нѣщо ново и унищожава лошото старо, върху това азъ не получахъ никаква критика. Вие не ме биете тамъ, където единствено можете да ме биете. И ако тамъ сте слаби, естествено, ще трѣбва всички тѣзи теории за антиконституционността на законопроекта и теорията за необратната сила на законитѣ да останатъ безъ какъвто внимание.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Или да си запазятъ правото да ги защищаватъ въ сѣда.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Послѣдното възражение, което се прави, е това: защо създавате изключителенъ

сѣдъ, когато въ конституцията имало нѣкакъвъ членъ, чини ми се, чл. 73, който — нещастниятъ — билъ тоже нарушенъ. Какво казва чл. 73? Да не се създаватъ изключителни сѣдилища, подъ каквато и да е форма и подъ каквото и да е наименование. Това значи, г-да, да нѣмаме ние право административно да установяваме единъ специаленъ сѣдъ, но съ единъ законъ, вотиранъ надлежно отъ Народното събрание, публикуванъ въ „Държавенъ вѣстникъ“, съ такъвъ законъ нима нѣмамъ правото да създавамъ такива сѣдилища? Че азъ мога съ единъ законъ да отбѣня всички днешни сѣдилища, да установя свѣршено нова система на сѣдилищата и правораздаване и въ такъвъ случай ще дѣйствувамъ конституционно, безспорно. Тукъ сѣдилищата оставатъ, но за извѣстенъ родъ прѣстѣпления или дѣла мога да установя други сѣдилища и друга процедура, каквито ги има у насъ, както г. г. либералитѣ направиха съ закона за стопански грижи, като дадоха право на сѣдебната секция, единична инстанция, да налага наказания — затворъ до една година и глоба до 20 хиляди лева — на хора, които сѣ се провинили отъ гледището на една нова наказателна норма. И, г-да, вие, които създадохте този законъ, вие, които сами цитирате, че имаме специални сѣдилища, не специални антиконституционно, но за извѣстни категории хора и дѣяния, каквито сѣ сѣдинитѣ, които извършатъ прѣстѣпления, каквито сѣ чиновницитѣ, които извършатъ прѣстѣпления по служба и пр., . . .

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателятъ)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Каквито сѣ и министритѣ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: . . . вие, които сте установили и специална процедура, и специаленъ сѣдъ — не обикновениятъ мирови сѣдия и окръжниятъ сѣдъ — очевидно е, г-да, че нѣмате морално основание тукъ да възставате. Съ факта, че съществуватъ такива сѣдилища за дадени специални прѣстѣпления, или особени сѣдебни инстанции за извѣстни лица, по съображения на цѣлесъобразностъ, вие обезсилвате и този си аргументъ.

Прочее, азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че прѣдъ видъ на всичкитѣ тѣзи съображения, изказани отъ мене, и прѣдъ видъ на всичкитѣ ония доводи, които сеизнесоха тукъ, отъ трибуната на Народното събрание, отъ видни правници, прѣдъ видъ на туй, че по сѣщество никои нищо не каза по законопроекта, вие ще ми дадете това право да мисля — и азъ го претендирамъ отъ васъ и отъ българския народъ — че азъ не съмъ внесълъ единъ законопроектъ, за да бия противницитѣ си, а че азъ искамъ да гласувате единъ законопроектъ, който ще цѣли да задоволи обществената съвѣсть, да задоволи обществения моралъ, да издигне престижа на властѣта, да възпита нашето чиновничество и публичнитѣ ни власти и да помогне за възпитанието на самото общество. Такъвъ законъ искамъ азъ да се създаде, такъвъ законъ ви прѣдлагамъ, и, ако вие мислите, че наистина този законопроектъ постига цѣльта си, гласувайте го! (Ржкоплѣскане отъ групитѣ на блока)

Прѣдседателятъ: Ще се гласува разискваниятъ досега законопроектъ за отнемане въ полза на държавата на незаконно придобити имоти. Които го приематъ на първо четене, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство, Приетъ.

Ще отиде въ комисията на изучаване, слѣдъ това ще се напечати и постави на дневенъ редъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Днесъ комисията се събира да го разучи, стигна до чл. 10 и утрѣ ще го свѣрши. Затова моля да бѣде поставенъ утрѣ на второ четене.

Прѣдседателятъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателятъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Понеже има нужда да се работи прѣзъ текущата недѣля по-интензивно, за да могатъ да минатъ всички законопроекти и прѣдложения, които сѣ поставени на дневенъ редъ своєврѣменно, и прѣдъ видъ на великденскитѣ празници, азъ ще ви моля да постановимъ сега да имаме засѣдания прѣзъ тая недѣля всѣкидневно, т. е. утрѣ, въ петъкъ и въ сѣбота Камарата да има засѣдания.

Правя и едно друго прѣдложение, а именно, на второ четене да бѣде поставенъ за утрѣ този законопроектъ за отнемане въ полза на държавата на незаконно придобити имоти, ако бѣде въ комисията готовъ. Днесъ въ

комисията той мина до чл. 10 и утрѣ, убѣденъ съмъ, ще мине до края, безъ да се правятъ писмени доклади.

Моля да приемере тѣзи прѣдложения.

Прѣдседателятъ: Които приематъ прѣдложението на г. министъръ-прѣдседателя, Камарата да има засѣдания всѣки день, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство. Прието.

Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

Министъръ С. Костурковъ: Г. г. народни прѣдставители! При гласуването на измѣненията на закона за народното просвѣщение е станала една фактическа грѣшка, която моля съ вашия вотъ сега да поправимъ. Грѣшката се състои въ слѣдното. Въ чл. 183, буква в, е казано: (Чете) „Волнонаемнитѣ съ постоянна годишна заплага класни учители съ срѣдно образование, започнали да учителствуватъ слѣдъ закона отъ 1891 г., както и ония отъ тая категория учители, които послѣдниятъ законъ е заварилъ на служба и не сж прѣкъсвали учителствуването си повече отъ петъ години“ — тъй е казано — а би трѣбвало да се каже: „но сж прѣкъсвали“. Моля тая фактическа погрѣшка, която е печатна, да се поправи.

Прѣдседателятъ: Които г. г. народни прѣдставители приематъ поправката, направена отъ г. министра на народното просвѣщение, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство. Приета.

Има думата г. министърътъ на земледѣлието.

Министъръ Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Пристъпваме къмъ втората точка на дневния редъ. Азъ моля законопроекта, който е на второ четене и е поменатъ въ буква в на дневния редъ, да се разгледа прѣди ония два законопроекта, които сж поменати въ буква а и б на точка втора отъ дневния редъ. Моля да се съгласите да стане това малко прѣреждане на дневния редъ и да минемъ на другия законопроектъ.

Прѣдседателятъ: Които приематъ прѣдложението отъ г. министра на земледѣлието за прѣреждане на дневния редъ, като се прѣреди точка в отъ п. 2, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство. Прието.

И така, пристѣпваме къмъ разглеждане на законопроекта за нищожностъ на извършенитѣ сдѣлки и актове за недвижими имоти въ новитѣ земи слѣдъ 5 октомврий 1912 г.

Има думата г. докладчикътъ.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ д-ръ И. Момчиловъ)

Докладчикъ Р. Маджаровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Комисията, натоварена съ прѣглеждане на законопроекта за нищожностъ на сдѣлките за недвижими имоти въ новитѣ земи, разгледа законопроекта и направи нѣколко измѣнения, които ще бждатъ докладвани, когато дойде редъ членъ по членъ да се гласува законопроекта, съ една бѣлжка: за фактическата погрѣшка, която е станала при напечатването на чл. 5 отъ законопроекта, въ който сж изпуснати чл. чл. 84 и 85 отъ закона за земитѣ. Комисията ще даде обяснения чрѣзъ своя докладчикъ, когато почне обсъждането на законопроекта членъ по членъ, а сега азъ ще чета законопроекта тъй, както е прѣдставенъ отъ комисията. (Чете)

„ЗАКОНЪ

за нищожностъ на сдѣлките за недвижими имоти въ новитѣ земи“.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министърътъ на земледѣлието и държавнитѣ имоти.

Министъръ Д. Драгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Както ви е извѣстно, настоящиятъ законопроектъ, къмъ второто четене на който пристѣпваме сега, биде приетъ на първо четене отъ васъ безъ всѣкакви дебати. Тоя фактъ — приемането му безъ дебати на първо четене — азъ тълкувамъ съ това, че вие признахте всичката важностъ, всичката необходимостъ и всичката спѣшностъ на този законопроектъ. Миналъ прѣзъ Министерския съветъ, миналъ прѣзъ кодификационната комисия, този законопроектъ мина и прѣзъ комисията на земледѣлието и тая на правосъдието, въ засѣданията на която съвмѣстна комисия приѣстествуваха членове, дотолкова, доколкото можаха тѣ да присѣтствуватъ. Азъ не се съмнявамъ, че при това второ четене все ще се намѣрятъ нѣкои народни прѣдставители, които да поискатъ да говорятъ и които да поискатъ нѣкои

обяснения по него. Обяснения ще даде и г. докладчикътъ, при все това, азъ смѣтамъ за неизлишно да кажа нѣколко кратки бѣлжки върху този законопроектъ, прѣди да пристѣпимъ къмъ второто му четене, съ едничката надежда, че съ тѣзи кратки думи ще мога да допринеса колко-годи за съкратяване на дебатитѣ отъ ваша страна.

Може би нѣкои отъ васъ ще се запитатъ на първо мѣсто: защо тоя законопроектъ да не бжде внесенъ отъ министъра на правосъдието, а севнася отъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти? Отговарямъ, че това стана по взаимно съгласие между двама ни и, отъ друга страна, защото, безъ да отричамъ правния характеръ на този законопроектъ, всѣки ще се съгласи, че стопанскиятъ му характеръ има прѣобладающе значение и слѣдователно, слѣдваше се да бжде внесенъ отъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти. Коя е побудителната причина, която ме застави да внеса този законопроектъ? Тя е слѣдната. Всѣки знае, че българскиятъ народъ въ своето грамадно мнозинство и прѣзъ дълголѣковното робство и слѣдъ освобождението е билъ народъ земледѣлчески и той е ималъ и има за свой главенъ поминѣкъ земледѣлието. Ако живуването на всѣко човѣшко сѣщество на тоя свѣтъ е мжно, дори невъзможно, безъ земя, защото не можемъ да си прѣдставимъ живота на никой човѣкъ безъ земя, още повече явно е, че тая земя е безусловно необходима за ония хора, които изкарватъ насѣщия си залъкъ, които се поминаватъ съ земледѣлие. Земята е необходима за земледѣлцитѣ. Българинътъ, обаче, както това на всинца ни е извѣстно, прѣзъ вѣковната робия бѣ лишенъ отъ земя; той бѣ не само политически, но и икономически робъ; той бѣ ратай на разнитѣ чифлики; той бѣ рая въ всѣко отношение. И когато българинътъ прѣзъ това вѣковно робство е водилъ борба за своето освобождение, той е разбиралъ тая своя борба въ нейнитѣ цѣли, тъй, както виждаме днесъ да я разбира и рускиятъ селянинъ, борба за воля, за свобода, борба за земя, борба за политическа свобода и борба за поминѣчна, за икономическа свобода. Българинътъ не е разбиралъ и не е могълъ да разбира политическата свобода, освѣнъ като неотлъчна частъ отъ поминѣчната, отъ икономическата свобода. Поминѣчната, икономическата свобода за него не е могла и да бжде сигурна, безъ обладанието, безъ притежанието на земята. И ние виждаме слѣдъ освобождението отъ турско иго и въ тогавашната Румелия, и въ тогавашното освободено българско княжество българскиятъ селянинъ, добилъ политическа свобода, да търси начинъ и срѣдства да стане свободенъ икономически, като обладае нужната нему земя, безъ която неговиятъ поминѣкъ би билъ невъзможенъ, безъ която неговата политическа свобода би била празна дума. Поземелниятъ въпросъ въ българското свободно княжество биде разрѣшенъ чрѣзъ закона за господарскитѣ и чифлишки земи нѣкакъ и по-радикално, и по-цѣлесъобразно, и по-благоприятно за земледѣлцитѣ отъ ония краища. Въ Южна България, обаче, този въпросъ не биде уреденъ по законенъ редъ отъ държавата и южнобългарскиятъ земледѣлецъ трѣбваше самъ, съ свои грижи и усилия, съ свой трудъ да обладае земята. Въ това си естествено и законно стремление, обаче, той срещна страшни прѣпятствия. Той трѣбваше да обладае нужната нему земя чрѣзъ изкупуване. Лишенъ отъ добръ уреденъ кредитъ, неподпомогнатъ въ това отношение отъ държавата, той биде изложенъ не само на едно хищническо лихварство, не и на лихвоимство, но биде изложенъ на единъ грабежъ отъ друго естество. Турскитѣ чифлишки земи, които южнобългарскиятъ земледѣлецъ трѣбваше да откупи, му бидоха прѣпродавани веднѣжъ, дваждъ, триждъ, много пѣти отъ стопани истински и отъ стопани лѣжливи, съ документи подправени, съ документи недостовѣрни, и той биде изложенъ на едно двойно ограбване: отъ една страна чрѣзъ тия фалшиви документи, чрѣзъ тия всевъзможни разнообразни пълномощия отъ истинскитѣ и отъ мнимитѣ притежатели на земитѣ и, отъ друга страна, чрѣзъ неуредения кредитъ — отъ лихвари и лихвоимци. Той попадна въ такива тежки задължения, че земята, на която стана номиналенъ собственикъ, въ дѣйствителностъ пакъ принадлежеше на неговитѣ кредитори, въ повечето случаи частни, тъй като Земледѣлската банка, поради недостатъчно добръ уредения кредитъ у нея, не можеше да му оказва нужния нему кредитъ. Трѣбваше да се минатъ нѣколко десетилѣтия да води една усиlena борба, да живѣе единъ ужасно мизеренъ животъ, да бжде безбожно експлоатиранъ, за да може слѣдъ нѣколко десетилѣтия само южнобългарскиятъ земледѣлецъ да се изправи колко-годи на нозѣтъ си и да стане фактически притежателъ на парче земя. Но той трѣбваше да облѣе многожди това парче земя съ своя кървавъ потъ и съ своитѣ горчиви сълзи.

Всичкото това патило на българския земеделец, въ-
роятно, е спомогнало и внушило идеята на някои членове
от българското правителство, които сж повдигнали
въпроса при обявяването на новата освободителна война
пръзъ 1912 г., и се е възприело от цълия кабинетъ едно
пръдохранително въ това отношение мърпоприятие. То е
намъ извъстно. Думата ми е за оная прокламация на глав-
нокомандующия, която коалиционното правителство, обя-
вило войната за освобождение на македонския робъ
пръзъ 1912 г., обяви на всеуслишание на гражданитъ отъ
стара и на гражданитъ отъ новоосвободена България. Съ
тая прокламация се обявяваха, както ви е извъстно, за
нищожни всички сдълки за недвижими имоти, сключени въ
нова България. Тая прокламация, очевидно, цълеше да
пръдпази отъ всевъзможни заграбвания новоосвободената
земя, за да бже използвана тя впоследствие по единъ
начинъ, какъвто върховнитъ държавни и народни инте-
реси повеляватъ. Съ въ сжщата тая посока, съ за сжщата
тая цъль, не се съмнявамъ, и послъдното министерство,
което обяви новата война пръзъ 1915 г. за доосвобожде-
нието на поробенитъ българци, ние виждаме да издава едно
министерско постановление, съ което се обявява спъш-
ностъ дори на отчуждаване за държавна, за обществена
полза всичкитъ земи на изселенитъ сж жители на нова
България или на тия, които ще има впоследствие да се из-
селятъ. Единственото различие на това министерско поста-
новление, въ сравнение съ прокламацията отъ 1912 г. на
по-раншното наше правителство, е това, че съ постано-
влението се цъли пръхвърлянето единъ видъ на частната
собственостъ въ държавна, когато съ прокламацията се
цълеше само унищожаването на всевъзможнитъ сдълки,
за да се пръдпази земата отъ разграбване. Нито едната
мърка, нито другата, обаче, сж могли въ дъйствителностъ
да допринесатъ очакваното за благоприятна цъль. За-
грабванията сж почнали още пръзъ 1912 г. и сж продъл-
жавали впоследствие и пръзъ страшната всевътска война.
Тъзи разграбвания, споредъ свъдънията на Министерството
на земледълието и държавнитъ имоти, сж вършени по нъ-
колко начина: заграбвания явни, очевидни, безъ сключо-
ване на каквито и да било договори, на каквито и да било
сдълки, просто присвояване на извъсна земя; заграбвания
чръзъ недостоверни документи; заграбвания чръзъ пълно-
мощия за дългосрочно управление; заграбвания чръзъ
договори за дългосрочно наемане на единъ или другъ
имотъ; заграбвания чръзъ фиктивни задължения, осъще-
ствявани дори чръзъ принудително отчуждаване чръзъ
надлежитъ български власти. Министерството на земе-
дълието и държавнитъ имоти има свъдъния, че почти
всички окръжни и мирови сждилища въ Македония и
Одринско сж допуснали пръхвърляне на недвижима соб-
ственостъ и въвеждане въ владение на основание на
влъзли въ законна сила сждебни ръшения, съ които сж
оформявани фиктивни задължения на присътстващи и
отсъстващи лица. Въ района на Мехомийското мирово
сждилище има множество случаи на присвояване и пръх-
върляне на собственостъ по фиктивни задължения, има
много случаи на канени на сждъ чръзъ „Държавенъ въст-
никъ“ на сжществувачи и несжществувачи лица. Отъ
всички сждилища въ новитъ земи само сждитъ на Невро-
копскитъ сждилища, по споразумъние съ адвокатитъ отъ
града, не сж допускали засвояване, пръхвърляне и при-
знаване права върху недвижими имоти; въ другитъ сж-
дебни мърста, обаче, на България, кждъ повече, кждъ по-
малко, сж се търпели тия заобикаляния на запръщението,
и сж се създавали пръстъпни засвоявания на частни и
държавни имоти, чръзъ принудителни продажби, въ полза
на множество фиктивни кредитори. Въ Министерството на
земледълието и държавнитъ имоти има свъдъния за реди-
ца недостоверни, подправени документи. Всъки, който
се интересува, може да дойде да види такива документи
съ очитъ си. Гори, които, по документи отъ Цариградъ,
официални ужъ документи, фигуриратъ като яйлаци въ
горитъ, впоследствие се явяватъ за тъхъ други доку-
менти, пакъ официални, пакъ редовни,...

Н. Начевъ: Пакъ отъ Цариградъ.

Министъръ Д. Драгиевъ: ... но които титулуватъ тия
земи вече не като яйлаци само за паша, ази и като гори.
За единъ и сжщи имотъ, билъ той въ малки или голъми
размъръ, ще намърите не единъ и не два документа, сж
официални, сж ужъ редовни, издавани отъ Цариградъ, отъ
нъкакво тефтерхане — адвокатитъ знаятъ това учръжде-
ние, ...

С. Златевъ: Дембелхане.

Министъръ Д. Драгиевъ: ... знаятъ неговитъ доку-
менти — явяватъ се, казвамъ, поднасятъ се документи за
единъ и сжщи имотъ все отъ това учръждение, все офи-
циални, все редовни, съ най-противоръчиво съдържание.

А. Садразановъ: Тъ сж отъ улицата правени, г. мини-
стре! Тъ сж фалшиви.

Министъръ Д. Драгиевъ: Разликата между тъзи доку-
менти е тази, че колкото документътъ е съ по-късна дата,
толкова по-голъми права на приносителя той гарантира.
Тая е единствената разлика. И благодарение на такива
документи, благодарение на такива заобикаляния на из-
дадената пръзъ 1912 г. прокламация, на която азъ гледамъ
като на законъ, макаръ и да е заобикаляна, ние днесъ се
намираме пръдъ едно твърдъ печално, твърдъ грозно фак-
тически положение по отношение въпроса за земитъ и за
горитъ на нова България. Цъли пространства не отъ де-
сетки хиляди, а отъ стотини хиляди декара земя се нами-
ратъ въ ръцътъ на една единичка личностъ. Ще тръбва
човъкъ не да се учуди, но и да потрепери отъ възу-
щение и ужасъ, когато види какъ вчерашни голяци днесъ
сж притежатели въ нова България на земи отъ по 100 хи-
ляди, отъ по 200 хиляди декара, притезаватъ вече да сж
търхни стопани, притезаватъ да сж стопани на земи, на
които стойността възлиза на стотина, на 200 милиона
лева, и то стотина и двъстъ милиона имотъ, който е въ ръ-
цътъ на едно лице, а не стойността на всички тързи загра-
бени имоти. Тя е, ако я пръсмърнемъ, на милиарди, а не
на милиони. Какъвъ бже дългътъ на Министерството на
земледълието и държавнитъ имоти при днешното такова
печално положение? Той не можеше да бже другъ, освънъ
онзи, който виждате да е извършило министерството чръзъ
внесаението на настоящия законопроектъ. Азъ смъртамъ, че
внесаението на този законопроектъ е една необходимостъ,
не само съ огледъ на това, че тързи имоти тръбва да бже-
датъ пръдпазени отъ подобно заграбване, но и съ огледъ
на утръшната земледълска политика, която земледълска
България тръбва да пръдначертае, да усвои и да при-
лага. Основнитъ начала на политиката земледълска въ
България, споредъ мене, сж и тръбва да бждатъ: земя за
всеко човъшко сжщество, което обитава тая страна, и
главно, достатъчно земя за онъзи, които ще обработватъ
тая земя, които ще се поминаватъ чръзъ земледълски по-
минъкъ, земя за земледълцитъ, земя за всеки живущъ въ
България. (Ръжкоплъскание въ земледълската група) Земя
на земледълцитъ, ето основното ръководно начало на по-
литиката, която пръслъдва организацията, отъ която азъ
изхождамъ, ето основното ръководно начало на полити-
ката, която азъ ще отстоявамъ и на министерския столъ,
дтъ сте ме поставили. За разширение, за прилагане на това
основно начало — земя за всички, земя за всекиго, земя за
земледълцитъ — азъ смъртамъ, че тръбва да се наредятъ, да
се установятъ редица законоположения, и азъ не смъртамъ, че
това е единственото законче, съ което ще има да отговоримъ
на тая нужда и на тая задача. Законъ за обстойно уреждане
на поземелната собственостъ, на поземелното владение, на
разпръдъление земята, законъ за колонизация, за тъй на-
речения пръселищенъ въпросъ, законъ за най-цълесто-
бразно и пълно уреждане на поземелния кредитъ — това
сж първитъ закони, които Министерството на земледъ-
лието въ земледълска България ще тръбва да поднесе
уръ въ идната нова Камера. Днешниятъ законъ не урежда
нищо единъ отъ тия въпроси, той тия притезания нърма. На
днешния законъ азъ гледамъ като на неизбъжно пръди-
словие, като на неизбъжно нововъведение на редица за-
коноположения, нъкои отъ които само тукъ споменахъ.

Съ две думи казано, цъльта на настоящия законъ е
не да уреди въпроса за собствеността на земитъ въ нова
България, а неговата цъль е само тая: първо, да оформи
по законодателенъ редъ прокламираната отъ главнокоман-
дующия дъйствующата армия пръзъ балканската война
нищожностъ на сдълкитъ, отнасящи се въобще до недви-
жими имоти въ присъединенитъ слъдъ 5 октомври 1912 г.
територии; второ, да се предвидятъ и такива законопо-
ложения, които, като уреждатъ изчерпателно установе-
ната съ прокламацията отъ 1 декември 1912 г. отъ пу-
бличенъ интересъ нищожностъ, да попръчатъ на всички
заобикаляния на това запръщение, извършвани, било чръзъ
даване общо пълномощие за управляване на недвижими
имоти, било чръзъ установяване пръдъ чуждестранни ад-
министрации пълноползуване, било чръзъ поемане фик-
тивни задължения, за изплащането на които, отъ друга
страна, този законопроектъ си поставя за цъль да отнеме
възможността на спекулантитъ да заобикалятъ запръ-
щението съ пръписи и дубликати отъ документи, изда-
дени отъ чуждестранни учръждения, подправката на които
българскитъ сждилища и администрации нърматъ възмож-

ност да провѣрятъ и контролиратъ. Когато ще бжде приетъ, одобренъ и приложенъ на практика настоящиятъ законъ, ето какъ азъ си прѣдставямъ резултатитѣ отъ неговото прилагане. Земитѣ въ нова България, както и въ стара България, се дѣлятъ, както ви е извѣстно, на 4 категории, по отношение на тѣхното владѣние: държавни и общински земи, частни земи и обществени — на черкви, училища и тѣмъ подобни. За общинскитѣ земи, черковни, манастирски и пр., въобще за земитѣ, които сѫ обществено достояние, слѣдъ влизането на този законъ въ сила ще трѣбва да се установи тѣхното правовладѣние било съ документи или пъкъ съ свидѣтелски показания. Всѣка община, манастиръ, черква и училище, които прѣдставятъ документи съ достовѣрна дата, ще могатъ да продължатъ владѣнието и използването на своитѣ земи. Всѣко такова учрѣждение, което по една или друга причина е лишено отъ такъв документъ, а е владѣло фактически дадена земя прѣди освободителната война отъ 1912 г., ще може чрѣзъ свидѣтелски показания да докаже своето владѣлческо право. Частнитѣ пъкъ земи, несъмнено, ще бждатъ отъ слѣднитѣ категории: земи на сѣщински собственици, земи на пълномощници, земи на наематели и земи въ рѣцетѣ на разни заграбачи. Сѣщинскитѣ собственици, несъмнено, ще сѫ отъ двѣ категории: собственици присѣтствующи, и такива, които отсъствуватъ. Присѣтствующитѣ собственици, които иматъ имотитѣ въ своитѣ рѣцѣ, владѣятъ ги сега, тѣ или ще иматъ документи съ достовѣрна дата, и имотитѣ имъ ще бждатъ оставени, или не ще иматъ такива документи, и тогава ще трѣбва да установятъ своитѣ владѣлчески права, не като донесатъ прѣписи, или нѣкакви тапи отъ тефтерхането въ Цариградъ, ами, понеже сме въ българска държава, като български граждани ще ги установятъ прѣдъ българскитѣ сѣдилища по установения отъ българскитѣ закони редъ. Щомъ нѣкой нѣма достовѣрни документи, чрѣзъ свидѣтелски показания ще установи давността на своето владѣние и ще има имоти. Отсъствието на сѣщинскитѣ собственици, били тѣ съ документи или безъ документи, може да бжде по причини двояки. Ако тѣ сѫ отсъствували по законни причини, поради войната изнасилени сѫ били, плѣнени сѫ били, въпрѣки своята воля сѫ напуснали своитѣ огнища, то, щомъ се върнатъ сега, ще иматъ право да установятъ, било съ достовѣрни документи, било съ свидѣтелски показания, своитѣ владѣлчески права. Макаръ и да сѫ избѣгали, но щомъ по принуда сѫ избѣгали, вслѣдствие на едно изнасилване, плѣняване и пр., тѣ ще иматъ право да установятъ своитѣ владѣлчески права съ достовѣрни документи, или съ свидѣтелски показания. Ако ли тѣхното напускане е станало по други причини, ако тѣ не могатъ да установятъ насилственото свое изгнание, тогава, разбира се, имотитѣ оставатъ въ полза на държавата. Земитѣ, които се намиратъ въ рѣцетѣ на пълномощници, на наематели и заграбачи, ако пълномощницитѣ иматъ пълномощие съ достовѣрна дата, ще продължаватъ да управляватъ дадения имъ имотъ; ако тѣхнитѣ документи нѣматъ достовѣрна дата, тѣ ще се лишатъ отъ него. Наемателитѣ — тоже: ако иматъ документи съ достовѣрна дата за наемането, тѣ ще продължаватъ да бждатъ наематели на даденъ имотъ; ако ли нѣматъ такъв документъ, а иматъ документъ слѣдъ датата 5 октомврий 1912 г., документъ съ недоговорна дата, тѣ ще губятъ своитѣ наемателски права.

А. Садразановъ: Какъ ще се установи тази достовѣрност на датата?

Министъръ Д. Драгиевъ: Както се установява достовѣрна дата на единъ документъ.

А. Садразановъ: Прѣдставете си прѣписъ отъ документъ, който носи стара дата, прѣди 5 октомврий 1912 г. Ще се смѣта ли за невалиденъ този документъ?

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Нѣма да струва петъ пари.

Министъръ Д. Драгиевъ: Моля Ви се, ще получите обяснение по-нататкъ. Ако лицето, което владѣе, стопанисва извѣстенъ имотъ, нѣма за него никакъв документъ, не може да докаже чрѣзъ свидѣтелски показания, че го е владѣло, прѣди 5 октомврий 1912 г., дълго врѣме, че е добило давностъ на владѣние надъ него, въ такъв случай пакъ имотътъ ще се счита заграбенъ и ще остане въ полза на държавата. Всички имоти, за които по надлежния редъ, прѣвиденъ въ закона, не се установи, че сѫ общински, манастирски, черковни, училищни или частни, естествено, слѣдватъ да бждатъ признати за държавни.

Държавни ще бждатъ и всичкитѣ ония имоти, които сѫ били държавни и прѣзъ врѣмето, когато турската империя е имала въ своитѣ прѣдѣли тия наши земи.

Какъ ще се постѣпва отъ държавата или отъ частнитѣ лица при приложението на този законъ? Всѣко частно лице, което смѣта, че даденъ имотъ, който досега е билъ завзетъ или утрѣ бжде завзетъ отъ държавата, е неговъ, че има право надъ него, ще трѣбва да поднесе своитѣ документи прѣдъ правителството, което по надлежния редъ, като се удостовери, че тия негови документи сѫ достовѣрни, ще му прѣдаде имота, макаръ днесъ и утрѣ да бжде завзетъ отъ държавата. Ако нѣма такива документи, ще трѣбва да установи прѣдъ сѣдилищата чрѣзъ свидѣтелски показания това и имотътъ ще му бжде прѣдаденъ. Сжщо тѣй държавата, ако добие свѣдѣния, че нѣкои лица държатъ въз основа на едни нищожни, споредъ този законъ, сдѣлки земи, тѣ, по силата на този законъ, има право да тури рѣка надъ тѣхъ, както отъ своя страна пъкъ дотогавашнитѣ използватели или държатели по надлежния редъ, пакъ чрѣзъ достовѣрни документи или чрѣзъ свидѣтелски показания прѣдъ сѣда, установятъ своитѣ владѣлчески права. Както ще видите, г. г. народни прѣдставители, отъ редакцията, изработена въ надлежната комисия, направихме едно изключение отъ общото правило, по отношение на онѣзи лица, които сѫ сключили такива сдѣлки за земи, които обработватъ чрезъ своитѣ сѣмейства, за да поминатъ, а не чрѣзъ наеманъ трудъ. За такива лица изключение ще се прави, като ще се оставятъ въ тѣхно държане земи до единъ декаръ въ градоветѣ и до два декара въ селата, разбирамъ, за дворно мѣсто и сгради, дотолкозъ, доколкото изискватъ прѣжитѣ нужди на тѣхнитѣ сѣмейства, на тѣхния поминъкъ, и до 50 декара земя наспроти нейната плодovitостъ, наспроти нейната доходностъ. Единъ правилиникъ вслѣдствие ще бжде изработенъ, който въ разнитѣ околии да опрѣдѣли степенята на плодovitостъта, на доходностъта на разнитѣ земи при разнитѣ култури и съобразно съ това да се запазятъ въ държане на такива лица земи, максимумъ до 50 декара на домакинство.

Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи сж краткитѣ бѣлжки и обяснения, които смѣтахъ за необходимо да направя тукъ прѣдъ васъ и повтарямъ, съ никоя друга цѣль, освѣнъ тая единствената — да могатъ дебатитѣ отъ ваша страна да се съкратятъ, да се приеме законопроектътъ съ скоро, тѣй като и врѣмето за засѣданията на Камарата е доста намалѣло.

Дали този законопроектъ не можеше да почака? Азъ смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че този законопроектъ не можеше и не биваше по никой начинъ да чака. Той трѣбваше и трѣбва да бжде прокаранъ още отъ тая Камара, още прѣзъ тия нейни засѣдания, за да се поставятъ всички тѣзи земи въ нова България при едно положение, което ще даде възможностъ на утрѣшното българско законодателство и по-лесно, и по-цѣлѣсообразно, и по-бързо да се справи съ уреждането на поземелния въпросъ, а не да търпи едно беззаконно ограбване на тия земи, създаването на едно такова положение, което ще затрудни разрѣшаването на поземелния въпросъ, който утрѣ ще ни се наложи да го доразрѣшимъ. Но азъ мисля, че и по едно друго съображение нито азъ, нито вие, народнитѣ прѣдставители, можемъ да отгнемъ, можемъ да не прокараме този законопроектъ. То е слѣдующето. Азъ казахъ и въ началото на моята кратка рѣчь, че българинътъ-земледѣлецъ, българинътъ-робъ прѣди 40 години, и сега, прѣди 4—6 години, когато доврѣшваше своето освобождение, всѣкога е разбиралъ и разбира политическата свобода нераздѣлна отъ икономическата свобода — една безъ другата е невъзможна. Какво, обаче, виждаме? Още страшната свѣтовна война не се е свършила, още войнитѣ отъ старата и нова България, които въ продължение на толкова години съ своята кръвъ и съ безброй лишения, мъки и страдания, и на сѣмействата свои, и лични тѣхни, изкупвахъ своята политическа и икономическата свобода нераздѣлна отъ икономическата свобода родни герои не сѫ се завърнали по своитѣ домове, при своитѣ челяди, едни отъ тѣхъ сѫ още въ болницитѣ, други сѫ още въ редоветѣ на армията подъ знамената, недостигли още знамена, хиляди не, десетки хиляди отъ тѣхъ сѫ извънъ границитѣ на своята татковина, въ тежко плѣничество — и при все това, намѣриха се българи, намѣриха се жители на тая страна, намѣриха се синове на това отечество — отъ една и друга народностъ безразлично — които не трогнаха нито сълзитѣ и страданията на цѣлия народъ, нито рѣкитѣ кърви, нито непогребанитѣ трупове на тая земя, и въ своята алчностъ, въ своята ненаситностъ посегнаха да я заграбватъ. (Рѣжкоплѣскане отъ земеделската група) Азъ не бихъ изпълнилъ своя дългъ, като скромнъ общественъ дѣецъ, азъ не бихъ изпълнилъ своя

дългъ, като министъръ на земледелието, азъ не бихъ изпълнилъ своя дългъ, като министъръ на държавните имоти, ако не внесѣхъ този законопроектъ, за да кажемъ на всичкитѣ ония, които забравятъ цѣлитъ, задачитъ на освободителната война, които забравятъ нуждитъ на този народъ, които забравятъ духа на новото врѣме, което иска реформи отъ такава естество, което налага да ги пишешъ или съ мастило, или, ако не се подчинишъ на неговото поведение да ги пишешъ съ мастило, ще ги напише то съ кръвъ, не бихъ изпълнилъ, казвамъ, дълга си на скромнѣн общественъ дѣвецъ, като министъръ на земледелието и държавните имоти, ако не внесѣхъ това законоположение, за да кажемъ на тия хищници: „Стойте, не грабете кървата още земя! Тя е за тия синове, които пролѣха кръвта си за нея, тя ще бѣде тѣхна. И за васъ ще има дългъ отъ нея, но въ вашата лакомия не посѣгайте да я вземете! Вижте духа на врѣмето, подчинете се на законитѣ, които се пишатъ съ мастило, за да не се подчинимъ всички на законитѣ отъ тоя характеръ, които се пишатъ съ кръвъ!“

Азъ смѣтамъ, че изпълнихъ своя дългъ. Надѣвамъ се, че тукъ нито отъ лѣвицата, нито отъ дѣсницата ще се намѣри една рѣка, която по тоя или оня прѣдлогъ да се вдигне противъ тоя законопроектъ. (Ржкоплѣскане отъ групата на земледѣлицитѣ и нѣкои отъ демократическата група)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ заглавието на законопроекта, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: (Чете)

„Чл. 1. Считатъ се нищожни по право въ полза на държавата всички частни сдѣлки, актове и принудителни продажби, относящи се до недвижими имоти въ новитѣ земи, ако сѣ извършени слѣдъ 5 октомврий 1912 г.“

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Димо Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: (Отъ трибуната) Г-да! Трѣбва да се извиня, че азъ не можахъ да бѣда въ комисията, прѣдъ видъ на това, че не съмъ членъ на онѣзи комисии, които за сѣдаваха при разглеждане на законопроекта.

Г. министърътъ каза, че този законопроектъ обхваща една материя, която се отнася само до придобититѣ земи. У него има една идея да създаде земя за всички земледѣлци и отпослѣ експлоатацията и ползуването отъ тая земя да уреди съ една система отъ допълнителни закони, за които той говори. Настоящия законопроектъ той нарече едно начало, което трѣбва да послужи на тая система, системата на неговото Министерство на земледелието. Г-да! Азъ смѣтамъ, че по настоящия законопроектъ, макаръ комисията да се е занимавала три дена, не е достатъчно изчерпано всичко онова, което на практика ще се яви като случай, непрѣдвиденъ въ законопроекта, като една възможна колизия между интереси на държавата и на частни лица. Дѣйствително, въ законопроекта е посочена цѣльта — да се лишатъ отъ имотитѣ, които сѣ придобили слѣдъ 5 октомврий 1912 г., всички ония лица, които нахлуха въ тия земи и можахъ съ едни или други срѣдства да придобиятъ непокрити имоти на евтина цѣна. Наистина, законопроектътъ добавя, че той трѣбва да оформи по законодателенъ пѣтъ прокламацията, издадена отъ главнокомандующия на 1 декемврий 1912 г. Тая прокламация, издадена отъ Главната квартира въ Лозенградъ на 1 декемврий 1912 г., същия денъ, когато бившиятъ царъ напусна Лозенградъ и отпѣтува за София, като остави помощникъ-главнокомандующия съ права на главнокомандующъ, имаше за цѣль да спре всички ония български граждани, които подъ различни претексти нахлуха въ тила на войската, нахлуха особено въ Гюмюрджинско, макаръ че Одринъ бѣше блокиранъ, и закупуваха земи. Отначало дѣйствието на тѣзи хора се прострѣ въ Родопитѣ. Тамъ се закупуваха голѣми парчета гори, имоти, воденици и т.н. Заедно съ това, заедно съ тая чисто спекулативна и мръсна работа на нѣкакви си агенти ужъ на тогавашното правителство, се вършеше и друга една мърсотия, за която има помѣнато нѣщо въ Карнегиевата анкета; то е дѣйствието на наши хора да покрѣстватъ помачитѣ въ Родопитѣ. Но това мина, обаче остана онова, което не бѣше тъй ревностно прѣслѣдвано, именно закупуването на имоти. Прѣдставете си, г. г. народни прѣдставители, една група българи, които въ името на нѣкакъвъ български идеал прѣзъ м. декемврий 1912 г., както и слѣдния м. януарий, нахлуха прѣзъ Родопитѣ въ краищата, които бѣше заела нашата войска, и, прѣди да има миръ, прѣди да има още право българската държава да управлява по законитѣ на нашата държава заетитѣ мѣста, започнаха да

закупуватъ имоти. Тогава, разбира се, се извършиха и други грѣшки. Така, напр., тогавашниятъ министъръ на финанситѣ наложи акцизъ въ тия земи — едно нѣщо, което даде отпослѣ възможностъ на Франция да счита, че ние сме влѣзли въ сферата на нейнитѣ интереси, защото акцизътъ бѣше срѣдство за заплащане анюитетитѣ на „Dette publique“. Азъ веднѣжъ, прѣди нѣколко години, споменахъ това на г. Теодорова, и той ми отговори съ фразата: „Азъ мислѣхъ тогава, като министъръ, че тамъ, дѣто стѣпи български кракъ, всичко ще е българско“. Слѣдъ това и министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, г. Людскановъ, . . .

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Само че това, което казахте: „дѣто стѣпи български кракъ, българско ще бѣде“, азъ не съмъ го казалъ. Тѣ сѣ думи на Радославова.

Д. Кьорчевъ: Казахте го — има дневници; въ тая Камара, не въ другата.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Нѣма да намѣрите никѣдъ подобно нѣщо. Не само не съмъ го казвалъ въ Камарата, но и въ частенъ разговоръ не съмъ казвалъ, че навредъ, дѣто сме, ще останемъ. Знаямъ съмъ много добръ, че нѣма да останемъ въ Родосто, и съмъ се възмущавалъ.

Д. Кьорчевъ: Въ Димотика турихте акцизъ. Въ името на какво право?

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: То е въ врѣме на управлението, за да се запазимъ отъ контрабандата.

Д. Кьорчевъ: Ние трѣбваше да управляваме по законитѣ на страната, съ която воюваме. Отпослѣ французитѣ казаха, че вие настѣпихте въ правата на „Dette publique“, защото отъ акциза се плащаше.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Да, настѣпихме, защото нѣмаше никакъвъ „Dette publique“ — всички бѣха избѣгали.

Д. Кьорчевъ: Но тогава Вие живѣхте съ идеята, че Турция ще плаща обезщетение.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Съ тая идея живѣхме, и щѣше да плати, ако не бѣше станало така.

Д. Кьорчевъ: Г. Драгиевъ, като министъръ, иде да ликвидира едно минало, което възбужда много голѣмъ интересъ. Ние ще гласуваме за законопроекта. Азъ искахъ само да посоча онова, което не каза г. министъръ Драгиевъ и което прѣдставлява извѣстенъ интересъ, доколкото ще можемъ да разберемъ причинитѣ на справедливостъ, причинитѣ на съвѣстностъ отъ страна на г. министъръ Драгиева да унищожитѣ сдѣлките, да унищожитѣ реализиранитѣ ползи и печалби отъ ония, които използваха неуредицата, които използваха безпорядѣка въ новитѣ земи зъ свои лични цѣли. Но защо, като се взема инициатива спрѣмо ония отъ нашата срѣда тукъ, отъ България, които отидоха да ограбятъ тамошното население — бѣдащи български граждани — да не бѣдемъ внимателни къмъ ония, които сѣ тамъ мѣстно население, които сѣ жители на тия мѣста и прѣди тѣзи събития, и днесъ, въ развитието на самитѣ събития? Ето защо азъ искамъ да помогна на г. министра на земледелието, както сега тукъ, при гласуването и разглеждането на законопроекта, така и въ бѣдаще, ако ще се прави нѣкакъвъ правилникъ, да се има прѣдъ видъ, щото, като се дава възможностъ по законодателенъ редъ да се поправи една неправда, да се не създаде друга по отношение на мѣстното население.

Въ законопроекта, чл. 3, се казва: (Чете) „Актоветѣ, относящи се до недвижими имоти въ новитѣ земи, се смѣтатъ извършени слѣдъ 5 октомврий 1912 г., ако нѣматъ достовѣрна по-раншна дата“. — Това го приемамъ. „Дубликати и прѣписи отъ официални документи за права, относящи се до недвижими имоти въ новитѣ земи, нѣматъ доказателствена сила, ако сѣ издадени слѣдъ 5 октомврий 1912 г. отъ учрѣждения на съседни намъ държави“. Чл. 385 отъ нашата гражданска процедура казва: (Чете) „Актове, които сѣ правени въ чужда държава споредъ сѣществующитѣ тамъ закони, приематъ се за законни, ако не сѣ противни на българскитѣ закони“. Но, споредъ законопроекта, дубликати и прѣписи, правени слѣдъ тази дата, за да не бѣдатъ подозирани, че сѣ фалшиви, че сѣ дубликати, на които не отговаря единъ оригиналъ или че

сж съставени по чисто фалшивъ пѣтъ, тия дубликати за недвижими имоти не се приематъ и нѣматъ доказателствена сила. Азъ давамъ слѣдния примѣръ. Прѣзъ врѣме на войната, война, която се движеше прѣзъ цѣлото свое развитие въ тия краища, населението бѣше принудено да се движи ту напредъ, ту назадъ, вървейки подиръ войскитѣ, устройваха се голѣми шествия на бѣжанци, и вие знаете, че тия бѣжанци вземаха съ себе си само онова, което можеха да носятъ, но тѣхнитѣ къщи, както и официалнитѣ учрѣждения, както и ония архиви, въ които се пази́ха оригиналитѣ на турскитѣ тапии, на турскитѣ документи, на много мѣста всичко това изчезна. Ако си спомнете, прѣди четири години ние гласувахме тукъ кредитъ за бѣжанцитѣ. Тогава имаше единодушенъ вотъ на Камарата, защото всички бѣхме убѣдени, какво нещастieto на тия хора бѣше вслѣдствие на войната. Тогава дадохме единъ милионъ лева помощъ на тия бѣжанци, защото тѣ бѣха принудени да бѣгатъ отъ послѣдното нашествие на турскитѣ войски на Енверъ беа въ Одринъ, слѣдъ като бѣше започната съюзнишката война. Но турскитѣ войски не отидоха само въ Одринъ. Върна се населението въ Тракия да си заеме тази земя. Политически агитатори отъ Цариградъ наводниха земята, и най-послѣ вие знаете, че цѣлата тази работа се завърши съ една република, наречена Гюмюрджинска република, за която г. проф. Милетичъ е далъ много хубаво политическо и практическо описание и анализуване. Ние признахме тогава бѣдствията, които прѣживѣха тия хора. Врѣме е сега, когато ще приемаме единъ законъ, който се отнася до имотитѣ на тия хора, т. е. на постояннитѣ мѣстни жители, на мѣстното население въ Гюмюрджинско, което и прѣди 5 октомврий 1912 г., както и въ развитието на войната, както и днеска стои тамъ, въ своитѣ родни мѣста, да дадемъ възможностъ на това население да доказва валидността на дубликатитѣ и прѣписитѣ, които притежава отъ своитѣ документи, както и да търси подобни дубликати и прѣписи за загубени документи споредъ процедурата, която имаме въ нашето гражданско сѣдопроизводство, да не правимъ на тия хора никакви ограничения, защото цѣльта на настоящия законъ е да посегне на имотитѣ на нашитѣ, на ония български граждани, които отъ тукъ отидоха до обиратъ мѣстното население тамъ, а не върху имотитѣ на мѣстното население. Това население, въ своето болшинство, е дребенъ собственикъ, хора, които не притежаватъ голѣми земи, голѣми парчета непокрити имоти, и не сж тѣ, които можеха да спекулиратъ прѣзъ това врѣме, когато бѣха подъ режими на една власть и некоректна, и дрѣзка въ своето управление, власть, която можемъ да наикчимъ съ извѣстни бѣдѣзи, но азъ смѣтамъ, че това тукъ не е удобно да го кажа. Ние знаемъ колко много се оплакваша това население отъ злоупотребленията на мнозина, които тамъ правѣха политика, принадлежащи на всички партии, не само отъ радослависти, или наши, или социалисти, а отъ всички — всички, това го подчертавамъ. Въ тѣзи мѣста за едно заявление на турчинъ му взематъ петъ лири, и то въ злато; за нѣкакво заявление за гора му взематъ по 1.000, по 5.000 л.! Прѣпоръчватъ се ходатаи, които иматъ връзки съ министри, които иматъ влияние въ София; идатъ тукъ и не вършатъ нищо; само обиратъ систематически това население. Не давайте възможностъ, г. Драгиевъ, на ония ходатаи и адвокати, които сж се натикали въ оня край, да си създаватъ една клиентела, за да обиратъ това мѣстно население, тѣлкувайки му този законъ при неговото прилагане, защото по този начинъ, като ще направимъ нѣщо добро, като ще вземемъ отъ рѣцѣтъ на спекулантитѣ имотитѣ, които тѣ взеха отъ мѣстното население или отъ хората, които отъ тамъ се иселиха, сжщеврѣменно ще подложимъ на най-лошъ режимъ малкото хора дребни собственици, ония, за които прѣди нѣколко дена г. Теодоровъ намѣри хубави думи, за да каже на чуждия свѣтъ какво тѣ искатъ и какъ тѣ се отнасятъ къмъ насъ, за които се направи декларация тукъ, че тѣ желаятъ да бѣдятъ съ България. Така че трѣбва да бѣдемъ много внимателни въ изработването на единъ законъ, прилагането на който ще стане отъ адвокати, г. министре. Вие говорите за административна власть, но адвокати ще боравятъ тукъ, а тѣ ще уврѣдятъ много, ще ограбятъ населението. Пазете се отъ това и вземете мѣрки.

А. Садразановъ: Много върно.

Д. Кьорчевъ: Затуй нека оставимъ старата процедура на чл. 385, защото ние имаме бѣдствия, които прѣживѣ това население тамъ. Какво по-голѣмо бѣдствие отъ войната? Войната е по-голѣмо бѣдствие отъ пожара, защото пожарътъ я съпровожда, войната е по-голѣмо бѣдствие

отъ наводнението, войната е по-голѣмо бѣдствие отъ епидемиитѣ — войната обхваща всичко.

Х. И. Поповъ: Има ли много адвокати, осѣдени за това? Може да има единъ-двама, но адвокатското сѣсловие не е вагабонтско.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Говорете по чл. 1, г. Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ: Азъ искахъ да отговоря на това, което каза г. министърътъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Нищо не казахте по чл. 1.

Д. Кьорчевъ: Но азъ мисля, че за да можемъ да вървимъ съгласно оная обща цѣль, която поставя г. министърътъ, ние трѣбва да разберемъ, какъвъ е смисълътъ на този законъ. Вие знаете, че този законъ не се разисква на първо четене, и ние сега имаме право да кажемъ онѣзи общи бѣлѣжки, които сж нужни за правилното редактиране на закона. Азъ не зная, че г. министъръ-прѣдседателътъ бърза.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Не е за бързината, а цѣлесъобразно трѣбва да работимъ.

Д. Кьорчевъ: Азъ ще направя прѣдложение по въпроса за дубликатитѣ, за прѣписитѣ отъ официалнитѣ документи — то е въ чл. 3 — като ще искамъ една допълнителна алинея; но значението на тая бѣлѣжка, която трѣбва да се вмъкне, ще трѣбва да се оцѣни отъ г. министра и г. докладчика въ тоя смисълъ, че законътъ не е насоченъ противъ мѣстното население.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Г. министърътъ каза.

Д. Кьорчевъ: Г. министърътъ помена, че то трѣбва да се гарантира. Това мѣстно население трѣбва да чуе отъ устата на г. министра, отъ устата на г. докладчика, отъ всички ни, че законътъ не е насоченъ противъ него, че неговитѣ имоти ще бѣдятъ запазени, че тия имоти, които е притежавало и прѣди 5 октомврий, и прѣзъ врѣме на развитието на събитията, така и тѣзи, които притежава днесъ, не могатъ да бѣдятъ отчуждавани отъ държавата и че не сж били предметъ на никаква спекуляция; ние посѣгаме на ония, за които съ възмущение говори г. министърътъ на земледѣлието. По тоя чл. 3 азъ ще направя моето прѣдложение и ще моля прѣдварително г. министра и г. докладчика да кажатъ, съгласни ли сж или не.

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Шакиръ Зюмриевъ.

III. Зюмриевъ: (Отъ трибуната): Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ на земледѣлието и държавнитѣ имоти внася тукъ единъ законъ, съ който цѣли да уреди аграрния въпросъ въ новитѣ земи. Онзи день той ни заяви — ние ходихме една депутация отъ депутати отъ новитѣ земи — че съ този законъ цѣли само да отърве мѣстното население отъ разни спекуланти, отъ разни изнудвачи, които подъ протекцията на властѣта изнудвали населението, вземали имотитѣ му, и сега то, въ грамадната си частъ, е лишено отъ своя имотъ. Съ този законъ, г. министърътъ каза, азъ ще възстановя статуквото като отнема имотитѣ отъ изнудвачитѣ и ги прѣдамъ на тѣхнитѣ законни, стари владѣтели. И дѣйствително, ние нѣмаше, освѣнъ да поздравимъ г. министра, който цѣли доброто на тамкашното население. Но за дубликатитѣ ние му възразихме: „Г. министре, повечето отъ населението въ новитѣ земи, било българско или турско, е изгубило своитѣ оригинални документи“, защото, г. г. народни прѣдставители, прѣзъ балканската война нѣмаше тамъ сѣмейство, нѣмаше човѣкъ, който да не е пострадалъ. Една грамадна частъ отъ мюсюлманското население бѣше лишена отъ своитѣ къщи, опожарени, има хора изклани, избѣгали; хората едва сж могли да спасятъ живота си, нежели да запазятъ своитѣ оригинални документи. Нѣщо повече: прѣди балканската война, когато турската земледѣлска банка възприе да авансира пари срѣщу депозитъ на документитѣ, на тапиитѣ, една значителна частъ отъ населението е депозирало своитѣ документи — документи за собственостъ, тапии — но войната настана, архивитѣ се изгубватъ, и по този начинъ тая голѣма частъ отъ населението въ биршата европейска Турция е лишена отъ своитѣ оригинални документи.

Сега по фактичката страна. Слѣдъ балканската война ние виждаме въ новитѣ земи една нова мода, „безстопанствени имоти“. Човѣкъ се явява съ оригиналенъ документъ, съ всички факти, доказателства, че това е неговъ имотъ, но не му даватъ имота; финансовата властъ туря рѣка и казва, че това е безстопанственъ имотъ, като даже нѣкои членове, като братя или други, които сѣ тамъ, сѣ бивали изгонвани. Това сѣ факти. Азъ ще ви цитирамъ сега фактитѣ поотдѣлно.

Ще ви цитирамъ най-напрѣдъ случая съ нѣкой си Ибрахимъ бей х. Расимъ-бей, собственикъ на единъ голѣмъ имотъ въ Одринъ на Марица, въ отстъпената частъ. Въ 1916 г. Министерството на държавнитѣ имоти поставя рѣкана имота му и казва: „Това е безстопанственъ имотъ“ и го взема. Човѣкътъ прѣдстави всѣкакви документи, официални, неоспорими, че е собственикъ на този имотъ. Въ края на краищата, къмъ началото на 1918 г., Министерството се съгласява да му повърне имота, но съ условие той да подпише една декларация, че за тѣзи двѣ години, прѣзъ които имотътъ е останалъ подъ управлението на Министерството на държавнитѣ имоти, той нѣма да завежда дѣло, нѣма да иска нищо отъ държавата, която се е ползувала отъ имота, вземала доходитѣ. При такава една декларация му даватъ имота. Обаче слѣдъ 5—6 мѣсеци финансовиятъ началникъ заявява: „Г-не, за 1916 г. Вие имате да давате 16.000 л., за 1917 г. толкова хиляди лева — дайте ми 30 и толкова хиляди лева данѣкъ върху имота“. Човѣкътъ казва: „Този мой имотъ дава единъ доходъ годишенъ отъ 50—60 хиляди лева; тѣзи 50 хиляди за двѣ години правятъ 100 хиляди, но държавата ги е събрала“. Това, безспорно, е една голѣма незаконность, единъ скандалъ — да отнемете имота на единъ човѣкъ и да го карате да подписва една декларация, че нѣма право да дири своето право прѣдъ българскитѣ сѣдилища.

Второ нѣщо. За Гюмюрджинско нѣма да ви кажа, защото фактитѣ сѣ безбройни, но ще ви кажа само за Неврокопско. Още въ 1913 г. грѣцкото правителство, слѣдъ като оттегли войскитѣ си отъ тамъ, накара ги да отвлѣкатъ съ себе си една частъ отъ мюсюлманското население въ Източна Македония. Тия хора отиватъ тамъ и слѣдъ една-двѣ години бѣгатъ, пакъ се връщатъ.

Министъръ-прѣседателъ Т. Теодоровъ: Не имъ се харесва.

Ш. Зюмриевъ: Да, разбира се, защото хората сѣ оставили имоти тукъ и, още повече, не имъ се харесва. Идватъ тукъ, общоевропейската война се обявява, мобилизиратъ ги, отиватъ да служатъ, отиватъ да изпълнятъ своя отечественъ дългъ на фронтоветѣ, връщатъ се, но имотитѣ имъ сѣ отнети и сѣ настанени други хора. Г. г. народни прѣдставители! Онзи день дойде тукъ една депутация, ние се явихме прѣдъ г. министра, и той даде заповѣдъ да бѣдатъ повърнати имотитѣ на такива хора. Сега, обаче, получихме една телеграма, съ която казватъ, че въпрѣки категоричната заповѣдъ № 157 отъ 25 мартъ на министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти, финансовиятъ началникъ не имъ дава имотитѣ. Въ с. Лика, Неврокопска околия, почти всички имоти на тамошнитѣ постоянни жители български граждани-мюсюлмани сѣ отнети и днесъ сѣ записани въ регистритѣ на тамошното финансово управление като църковни имоти. Нѣщо повече, г-да. Още прѣзъ 1914 г. на 14 октомврий, Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти съ една окръжна телеграма № 9613 до финансовия началникъ въ Мехомия пита: „Какви имоти има, принадлежащи на инородни общини?“ Съобщаватъ му, че такива има въ Якоруда, има и въ Мехомия, и веднага послѣдна заповѣдъ всички тии имоти да бѣдатъ взети отъ населението и по такъвъ начинъ училищата, даже и джамиятѣ тамъ днесъ сѣ затворени, г-да. Съ телеграма отъ 6 юний 1918 г. № 5705, ако се не лъжа, прѣзъ врѣмето на уважаемия г. Рашко Маджаровъ, се потвърждава горното нареждане и на нова смѣтка се взематъ всички училищни и частни имоти.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Това не е вѣрно; телеграмата не е подавана отъ мене, а отъ моя прѣдшественникъ.

Ш. Зюмриевъ: Ако се не лъжа, датата бѣше 6 юний 1918 г.

А. Ляпчевъ: Ние дойдохме на 23 юний.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Тогава азъ не бѣхъ още министъръ.

Ш. Зюмриевъ: Извинете, тогава. Г. г. народни прѣдставители! Въ чл. 1 се казва: (Чете) „Считатъ се нищожни

по право въ полза на държавата всички частни сдѣлки, актове и принудителни продажби, относящи се до недвижими имоти въ новитѣ земи, ако сѣ извършени слѣдъ 5 октомврий 1912 г.“ Чл. 2 казва: (Чете) „Държавата по административенъ редъ, безъ сѣдебна намѣса, взема въ свое разпореждане имотитѣ, посочени въ чл. 1, и упражнява относително тѣхъ всичкитѣ права, които заваренитѣ държатели и владѣтели на имотитѣ сѣ имали“. Отъ този членъ ние разбираме, че се иска една експроприация. Единъ човѣкъ, г. г. народни прѣдставители, е билъ изнуденъ, имотътъ му е отнетъ отъ изнудвача, държавата днесъ посѣга, взема отъ изнудвача имота, обаче не го прѣдава на неговия стопанинъ. Какво се разбира отъ това, г. г. народни прѣдставители? Кадѣ е справедливостта? Тукъ се нарушава чл. 67 отъ конституцията, като се посѣга на личната собственост, която е неприкосновена и гарантирана отъ самата конституция. Г. г. народни прѣдставители! Една правова държава трѣбва да защитава — то е, безспорно, въ задачитѣ на държавата — имота, честта и живота на своитѣ подданици, безъ разлика на народностъ и религия. Сега, въ този случай, що е виноватъ този, който е билъ изнуденъ? Ако държавата желае да уреди аграрния въпросъ, тя може да внесе другъ законопроектъ, съ който да се казва: гражданитѣ въ новитѣ земи нѣматъ право да притежаватъ повече отъ 100—200 декари земя, а останалото се отчуждава отъ държавата, като прѣдварително плати стойността. Но по такъвъ начинъ да отнемете имотитѣ на хората, това ще бѣде една велика несправедливостъ.

Колкото за дубликатитѣ, споредъ чл. 3, дубликати и прѣписи не се признаватъ. Г. г. народни прѣдставители! Днесъ даже въ Франция за Алжиръ, Тунисъ, Египетъ, за Унгария и особено въ Балканския полуостровъ правото на собственостъ се установява само възъ основа на тефтерхането. Защото, г. г. народни прѣдставители, ако има въ Турция единъ институтъ, който заслужава довѣрието на всички държави и съ чиито документи нашитѣ сѣдилища си служатъ и днесъ още, това е тефтерхането. Разбирамъ, ако има фалшификация, това е право на сѣдилищата, които могатъ да се произнасятъ по тия работи. Вие на какво основание казвате: „Дубликати и прѣписи не се признаватъ“? Г. г. народни прѣдставители! Собственицитѣ на голѣми имоти въ новитѣ земи бѣха принудени да избѣгатъ, а пѣкъ които не бѣгаха слѣдъ балканската война, бѣха интернирани, измѣчвани, напоследъкъ даже прѣди 3—4 мѣсеци ние имаме още такива случаи. Ако обичате, азъ мога да ви покажа факти. Г. Рахимъ бей, отъ с. Кжъблъджа, Ксантйиска околия, защото притежава единъ чифликъ, гора, бива изнуденъ и интерниранъ отъ тамошния околийски началникъ — който впоследствие бѣше уволненъ отъ служба — да продаде, да прѣхвърли своя имотъ.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Кога стана това, г. Зюмриевъ?

Ш. Зюмриевъ: Прѣди три мѣсеци; г. Мушановъ го уволни.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: А кога бѣше изнуденъ?

Ш. Зюмриевъ: Прѣди три мѣсеца бѣше интерниранъ съ други нѣколко души въ вѣтрѣшността.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Но чифликътъ е въ неговъ рѣцѣ?

Ш. Зюмриевъ: Разбира се, но ако не бѣхме направили постѣпки ние тукъ, този човѣкъ щѣше да бѣде интерниранъ въ Етрополе, имотътъ му щѣше да бѣде отнетъ. Сега минавамъ, г. г. народни прѣдставители, на чл. 1.

П. Пешевъ: Какъ се казва началникътъ?

Ш. Зюмриевъ: Не зная точно името му. Той билъ демократъ, и г. Мушановъ го уволни.

Г. п. Анастасовъ: Бѣлевъ.

Ш. Зюмриевъ: Г. Мушановъ, като разбра, какъвъ човѣкъ е този началникъ, уволни го.

П. Пешевъ: Какво стана съ гората?

Ш. Зюмриевъ: Върнаха интернирания, г. министърътъ изучи въпроса, увѣри се, че това дѣйствително е единъ скандалъ, и човѣкътъ остана на имота си.

Г. Серафимовъ: Клиенти за новия затворъ все ще има и отъ демократитѣ.

Ш. Зюмриевъ: И така, г. г. народни прѣдставители, ние разбираме, че прикритата цѣль на чл. 3 е експроприация на имота на мѣстното мюсюлманско население, а, ако щете, ще има да пострада и бѣлгарско население, което днесъ не притежава свои оригинални документи. Г. г. народни прѣдставители! Още прѣзъ 1880 г., слѣдъ берлинския конгресъ, когато ромънитѣ завладѣха Добруджа, и тѣ направиха такъвъ единъ законъ, цѣльта на който бѣше само да лишатъ тамкашното мѣстно население отъ имотитѣ му, като се разграбятъ и раздадатъ на чокотѣ. Но, по настояването на великитѣ сили тогава този законъ бѣ суспендиранъ и не можаха да го приложатъ. По такъвъ начинъ ние виждаме, че хората въ Сѣверна Добруджа можаха да запазятъ своитѣ имоти отъ 30—40 години насамъ.

Г. г. народни прѣдставители! Ако се приеме този законопроектъ така, както е прѣдставенъ тукъ, азъ дължа да ви заявя, че той ще даде своитѣ гибелни политически послѣдствия, защото днесъ дубликатитѣ, прѣписитѣ и въобще документитѣ, които възстановяватъ правото на собственост на Балканския полуостровъ, сѣ признати отъ сѣрбитѣ, отъ гърцитѣ и отъ ромънитѣ. Ние, ако приемемъ този законопроектъ и по такъвъ начинъ лишимъ мѣстното мюсюлманско население отъ имотитѣ му, азъ ви увѣрявамъ, г. г. народни прѣдставители, че утрѣ нашитѣ съсѣди ще копиратъ сѣщия законъ, ще лишатъ бѣлгарския елементъ отъ неговитѣ имоти и ще го изгонятъ. Туй нѣщо азъ ви моля да имате прѣдъ видъ и да се съгласите да се поправи, а за тая цѣль, както по чл. 1, тъй и по чл. 3, ние ще дадемъ нашитѣ прѣдложения.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Ако правите прѣдложение по първия членъ, дайте го сега.

Ш. Зюмриевъ: Ето защо, г. г. народни прѣдставители, това прѣдизвика едно голѣмо външение въ новитѣ земи не само между мюсюлманското, но и между бѣлгарското население. Ние се видѣхме даже съ хора, които днесъ не се намиратъ въ прѣдѣлитѣ на Бѣлгария, но по една или друга причина — вие знаете по-нататъкъ — избѣгали, и тѣ се опасаватъ. Това обстоятелство, което изтъкнахъ прѣди малко тукъ, е много сериозно, да го имате прѣдъ видъ, и моля да се съгласите да се поправи този законопроектъ, като се признаятъ дубликатитѣ, и на изнуденитѣ стари, законни стопани да имъ се повърнатъ имотитѣ отъ изнудвачитѣ.

П. Пешевъ: Имате ли нѣкакво прѣдложение?

Ш. Зюмриевъ: Имамъ.

П. Пешевъ: Прочетѣте го.

С. Дойчиновъ: Прочетете прѣдложението си да го чуемъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Настоящиятъ законопроектъ по желание на правителството се прие на първо четене безъ дебати. Нѣма съмнѣние, че който иска да направи едни общи бѣлѣжки по него, ще се възползува отъ правото си да направи тия бѣлѣжки, когато законопроектътъ се гласува на второ четене. Именно азъ искамъ да направя такива общи бѣлѣжки въ тоя законопроектъ. Че той е единъ много важенъ законопроектъ, това го каза и самиятъ г. министъръ, който го внесе. Материята, която той засѣга, е най-важната материя за всички народи, за всички държави, особено за насъ, бѣлгарскитѣ народъ, народъ земеделски, защото той докосва уреждането на поземелната собственост. Вѣрно е, че той не разрѣшава този въпросъ, вѣрно е, че тукъ той не съдържа едни аграрни реформи, но вѣрно е и това, че той, както заяви г. министърътъ на земледѣлието, е началото на цѣль редъ закони, които ще бждатъ внесени въ Народното събрание и които ще цѣлятъ уреждането на поземелната собственост у насъ. Ако е така, г. г. народни прѣдставители, хубаво е всички юристи, всички икономисти да си кажатъ думата по този законопроектъ. Азъ считамъ, че ще бжде една грѣшка, ако този законопроектъ мине съ едни кратки дебати и се приеме набързо, защото ако той е начало на единъ цѣль редъ закони, които иматъ за цѣль урегулиране на поземелната собственост у насъ, нека той да не поставя нѣкои погрѣшни начала, които могатъ да създадатъ едно подхлъзване въ нашето законодателство и цѣлиятъ редъ послѣдующи законопроекти, които ще се внесатъ, да не застагатъ, така да кажа, на едно погрѣшно начало. Аграрниятъ

въпросъ, ако трѣбва да се уреди, то той трѣбва да бжде уреденъ съ единъ законъ, добръ изученъ, добръ обсъденъ, и който да прѣдставлява едно хармоническо цѣло. Ако ще се почне да се урежда поземелната собственост, ако, казвамъ, ще се уреди аграрниятъ въпросъ съ отдѣленъ законопроектъ, азъ мисля, това ще бжде една грѣшка, защото тѣ нѣма да бждатъ въ свръзка помежду си. Никѣдъ аграрниятъ въпросъ не се е уреждалъ съ частиченъ законъ, съ отдѣлни закончета, както каза г. министърътъ на земледѣлието, а трѣбва да се уреди съ единъ законъ, който, като бжде добръ изученъ, да прѣдставлява едно хармоническо цѣло. Азъ досега съмъ разбиралъ, че задачата на този законопроектъ не е да уреди аграрния въпросъ или въобще да внесе нѣкои сѣществуващи измѣнения въ основнитѣ положения на нашитѣ закони по отношение на поземелната собственост. Азъ разбирамъ този законопроектъ отчасти тъй, както каза г. министърътъ на земледѣлието, и отчасти тъй, както г. Зюмриевъ заяви тукъ, че е чулъ отъ устата на г. министра за цѣльта на този законопроектъ.

Какво намъ ни се прѣдставя въ случая, което трѣбва да бжде уредено и което всички можемъ и трѣбва да го приемемъ безусловно и безъ всѣкакво възражение? То е въпросътъ, който докосва онѣзи сдѣлки за покупко-продажби на недвижими имоти, било доброволни, било принудителни, които станаха слѣдъ издаването на прокламацията отъ 1 декемврий 1912 г. въ Лозенградъ, която се отнасяше до врѣмето отъ 5 октомврий 1912 г. и която за прѣщаваше на бѣлгарскитѣ граждани да извършватъ каквито и да било покупко-продажби на недвижими имоти въ новозавоюванитѣ земи. Какво цѣлѣше тази прокламация? Тя цѣлѣше да се не допусне, щото въ едно врѣме аномално, въ едно врѣме разбъркано, въ едно врѣме, когато хората не знаятъ какво ще донесе идущиятъ день, идущиятъ мѣсецъ или идущата година, въ едно, казвамъ, такова врѣме да не се нахвърлятъ спекуланти върху тѣзи нови земи и, като се възползуватъ отъ страна на населението за идущия день, да му изкупятъ имотитѣ за безцѣнъкъ и да станатъ тѣ стопани на неговитѣ мѣста и съ това, първо, да го онеправдаятъ, и, второ, да лишатъ държавата отъ възможността да вземе тя да изкупи имотитѣ на тѣзи граждани, които било сѣ избѣгали, било сѣ измрѣли и т. н., и тия за свои държавни нужди да разполага съ тѣзи имоти. Този прокламация азъ съмъ я одобрявалъ напълно, одобрявамъ я и сега. Тя гонѣше народополезна цѣль. — Напълно съмъ съгласенъ съ г. министра на земледѣлието, че тази прокламация трѣбва да бжде тукъ оформена, както и заяви въ Народното събрание. Напълно съмъ съгласенъ — защо? Защото и въ такъвъ случай законопроектътъ, който ще гласуваме, ще гони една народополезна цѣль и ще изцѣри една дѣйствителна рана, която се нанесе на нашитѣ нови земи. Азъ, обаче, бихъ желалъ и винаги съмъ прѣпорѣчвалъ, когато се цѣри една рана, да не се отваря друга, да търсимъ единъ лѣкъ такъвъ, който дѣйствително да послужи за изцѣрването на една рана, безъ да причинява други рани на тѣлото народно или на бѣлгарскитѣ земи. Сега, г. г. народни прѣдставители, ако е вѣрно, че този законопроектъ цѣли само узаконяването, оформяването на прокламацията на главнокомандующия отъ 1912 г., трѣбва безусловно да приемемъ безъ всѣкакви забѣлѣжки този законопроектъ. Ако този законопроектъ гони цѣльта да запазимъ мѣстното население отъ неправди, отъ изнудване, отъ измамване на разни спекуланти, пакъ така сѣщо цѣльта е много добра и безъ всѣкакви бѣлѣжки законопроектътъ трѣбва да го приемемъ. Ако, обаче, ние забѣлѣжимъ, че този законопроектъ може да докара несправедливости било на мѣстното население, било пъкъ на гражданитѣ отъ старитѣ прѣдѣли на царството, на хора добросъвестни, които сѣ нѣмали за цѣль нито да заграбятъ имотитѣ на мѣстнитѣ жители, нито да ги излѣжатъ, нито да ги изнудятъ, а добросъвестно сѣ сключили извѣстни сдѣлки по отношение на недвижимитѣ имоти, несправедливо ще бжде, ако ние, чрѣзъ този законопроектъ, нанесемъ на тѣхъ една неправда. Ето защо азъ съмъ въ това отношение на мнѣние, че трѣбва да бждемъ извънредно прѣдпазливи, когато ще гласуваме членъ по членъ този законопроектъ. Трѣбва непременно да вземемъ въ внимание и да обсъдимъ бѣлѣжкитѣ и прѣдложенията, които ще се направятъ отъ нѣкои народни прѣдставители, въ случая, напримѣръ, както г. Шакири Зюмриевъ каза, че ще направи своето прѣдложение. Азъ бихъ направилъ още една обща бѣлѣжка по този законопроектъ и бихъ помолитъ особено г. министъръ-прѣдседателя да я вземе въ внимание. Тя е слѣдующата. Азъ не знамъ дали този законопроектъ не е прибрзанъ; дали не бихме могли да почакаме още мѣсецъ, два, три или четири и тогава да се занимаемъ съ него; дали той нѣма да ни направи нѣ-

коя политическа пакост. Ние живеем в едно време, когато съдбините в България още не са решени в великия ареопаг, който заседава в Версайл. Ние още очакваме определянето на нашите граници от всички страни. Спомнете си, че преди няколко дена тук имаше едно запитване. На това запитване отговори г. министър-председателят. То се касаеше именно за тези земи, за които ние сега гласуваме един законпроект. Ако нашите събди, заинтересовани от тези земи, биха били добросъвестни, за мене страх няма, защото целта на законпроекта, която ни каза г. министърът на земледелието и която г. Шакири Зюмривъ потвърди, не е лоша. Но вие знаете, че нашите събди, заинтересованите, правят против нас от всяка сламка стрѣла, от игла — чересло. Тъй представляват целия наш живот, който сега прѣживяваме в България, въ извратен вид, само и само да достигнат целта си, ако е възможно да въздѣйствуват на мирната конференция да ни отнеме тези земи и да ги прѣдаде тѣмъ. Азъ се опасявамъ, че този законпроектъ може да бѣде изтълкуванъ криво отъ нашите събди и неговото значение да бѣде прѣдставено въ извратен видъ прѣдъ мирната конференция съ целъ само и само да докажатъ на рѣшителитѣ на съдбинитѣ ни, че ние посѣгаме върху собствеността на имотитѣ въ новитѣ земи, че ние отхвърляме силата на всѣкакви документи за имотитѣ въ новитѣ земи и че ние отричаме силата на онѣзи учрѣждения, които сѣ съхранявали документитѣ на тези земи у тѣхъ си, като не даваме никакво значение на дубликатитѣ и копията, които сѣ се добили или добиватъ слѣдъ 5 октомврий 1912 г. Българскиятъ народъ слѣдъ своето освобождение заживѣ братски животъ съ турското население, подъ владѣството на което той бѣше по-напрѣдъ, и ние сме свидѣтели, че оттогава и досега турското население не може да се оплаква, че то е било онеправдано по отношение на своитѣ права, които то е имало до освобождението, че то е живѣло въ тази страна спокойно и като е имало всички права, които сѣ имали и българскитѣ граждани — граждански и политически — то се е привързало къмъ своето отечество България така же, както е било привързано и по-напрѣдъ, когато тази държава съставляваше частъ отъ Отоманската империя. Ние сме се ползували и се ползуваме съ всички симпатии на отоманското население. Ние сме свидѣтели, че и сега-сега населението въ новитѣ земи счита себе си като добри граждани на българското отечество. Не само това. Населението отъ турско произхождение, което живѣе още въ неосвободенитѣ български земи, именно въ Източна-Тракия, това сѣщото население се отнася съ най-голѣми симпатии къмъ българската държава, защото то е считало и счита, че неговиятъ животъ, ако то би било присъединено къмъ България, ще бѣде тъй же спокоенъ, редовенъ и добъръ, какъвто е билъ животътъ и на това турско население, което остана слѣдъ освобождението въ прѣдѣлитѣ на свободна България. Ние имаме изрични декларации, съ които това население заявява, че то прѣдпочита да бѣде присъединено къмъ България и да остане въ прѣдѣлитѣ на свободна България. Ако то прави това, г. г. народни прѣдставители, прави го заради туй, защото то счита, че неговитѣ права въ всѣко отношение ще бѣдатъ респектирани отъ българскитѣ закони, отъ българската властъ, отъ българската държава. Не е ли, прочее, разумно да не даваме никакви доказателства, че може да бѣде посегнато върху имотитѣ на това население, население и отъ турско произхождение, и отъ българско произхождение, и отъ грѣцко произхождение, защото колкото и малочислено да е населението въ Източна и Западна Тракия отъ грѣцко произхождение, ние не можемъ да затворимъ очитѣ си прѣдъ факта, че такова население има? Наистина, населението въ Източна и Западна Тракия въ огромното си болшинство е население отъ турско и българско произхождение, но има известни колонии съ население отъ грѣцко произхождение. Такива сѣ градоветѣ на морето, отчасти и градоветѣ отъ вътрѣшността и съвсѣмъ „малко села. Въ всѣки случай, искамъ да кажа, че има и такова население. Сега, да бихъ билъ на мѣстото на министра на земледелието, този законпроектъ въ това време не бихъ го внесълъ. Бихъ почакалъ да се свърши въпросътъ съ уреждането на границитѣ на държавитѣ на Балканския полуостровъ, и тогава да видимъ въ какви прѣдѣли какво ще правимъ, та като уреждаме въпроситѣ за имотитѣ, които сѣ въ сега освободенитѣ земи, да уредимъ заедно съ това и въпроситѣ за земитѣ, които е възможно да получимъ и за които се надѣваме, че можемъ да ги добиемъ по рѣшението на Версайлската мирна конференция.

Г. г. народни прѣдставители! Независимо отъ това, че този законпроектъ може и злѣ да бѣде прѣтълкуванъ отъ

нашитѣ народни неприятели и злѣ да бѣде прѣдставенъ той прѣдъ онова високо събрание, което ще рѣши съдбата на тези земи, азъ отъ своя страна съгледвамъ нѣкои положения, които ми даватъ основание да се съмнявамъ, че дѣйствително приложението на този законпроектъ може да докара една неправда, първо, за мѣстното население и, второ, за добросъвестнитѣ български граждани, които, било че сѣ се прѣселили да живѣятъ тамъ, било че не сѣ склѣпили известни сдѣлки по отношение на единъ имотъ. Защото, недѣйте забравя, че прокламацията на главнокомандующия имаше прѣдѣли на своето дѣйствие; прокламацията на главнокомандующия не бѣше издадена за единъ цѣлъ периодъ години, не; тя си имаше силата дотогава, докогато съществуваше военното положение, докогато съществуваше главното командване, прѣзъ време на балканската война. Щомъ дойде мирътъ съ Турция, щомъ дойде нашиятъ договоръ, съ който ние окончателно опредѣлихме нашитѣ гранични отношения съ Турция, договорътъ отъ септемврий, 1913 г., азъ мисля, и всѣки ще се съгласи съ мене, че прокламацията на главнокомандующия е прѣстанала да дѣйствува, че отъ този моментъ въ новоосвободенитѣ земи почватъ да дѣйствуватъ законитѣ на България, безъ да има нужда да се гласува особенъ законъ, безъ да има нужда да се отмѣнява прокламацията на главнокомандующия съ особенъ административенъ актъ, съ особенъ указъ, съ особена заповѣдъ и т. н. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, ако въ това нормално време отъ м. септемврий 1913 г. и до 1 октомврий 1915 г., въ продължение на двѣ години, тамъ мѣстното население, тамъ прѣселенитѣ български граждани, селяни, занаятчии и т. н., прѣкараха едно време на миръ, едно време нормално, едно време, когато дѣйствуваха наши закони тамъ, ако тѣ прѣзъ това време сѣ склѣпили известни сдѣлки, можемъ ли ние да ги обвиняваме, че тѣ сѣ искали да се възползуватъ отъ смутното време, за да изнудятъ мѣстното население, за да му взематъ имотитѣ или да се възползуватъ отъ неговия страхъ за бъдещето? Вие виждате какво е положението. То е такова, което дава основание да се съмняваме, че може да има несправедливостъ, ако законпроектътъ се приеме тъй изцѣло, съ всичкитѣ му членове, безъ никакво измѣнение, безъ никаква забѣлжка.

Слѣдъ това иде единъ новъ периодъ на време, когато се обяви европейската война, когато ние се намѣсихме въ войната, когато, обаче, тези новоосвободени земи не бѣха театъръ на военни дѣйствия, когато, слѣдователно, тамъ пакъ дѣйствуваха напълно законитѣ на България. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, ами че прѣзъ това време тамъ сѣ дѣйствували нашитѣ закони, които се съдържатъ въ сборника на нашитѣ граждански закони, материални и процесуални. Ние имаме закона за собствеността, законъ, въ който има отдѣлъ за владѣнието, съ цѣлъ редъ законоположения, които регулиратъ правото на ползуване и на владѣние на недвижимата собственостъ. Мислите ли вие, че тези закони тогава тамъ сѣ имали сила или не? Очевидно, че тези закони сѣ имали сила тогава, очевидно, че тѣ иматъ сила и сега. Азъ, обаче, тукъ виждамъ въ единъ отъ членоветѣ на този законпроектъ, въ който е казано, че по отношение къмъ тези имоти се прилагатъ членове едикон, едикон и едикон — цѣлъ редъ членове отъ турския законъ за земитѣ. Г. г. народни прѣдставители! Турскиятъ законъ за земитѣ е единъ прѣкрасенъ законъ. Той е законъ, възъ основа на който балканскитѣ държави регулираха своето право на собственостъ въ продължение на десетки години, и, трѣбва да ви кажа, че го регулираха много добръ. Той е законъ, по който имаме маса рѣшения, маса процеси, има изработена цѣла касационна практика и който законъ ние по познаваме по-добръ, отколкото нашия законъ за собствеността, за владѣнието и за сервитутитѣ. Той е законъ, който имаме за основа началото, че собствеността на земята принадлежи на държавата, а само правото на владѣнието принадлежи на частното лице. Той е законъ, който дѣйствително даваше голѣми права на държавата спрямо недвижимата собственостъ. Той, обаче, законъ, г. г. народни прѣдставители, прѣстана да съществува и дѣйствува въ България въ деня, когато влѣзе въ сила нашиятъ законъ за собствеността, за владѣнието и за сервитутитѣ. По този въпросъ струва ми се, че юриститѣ двѣ мнѣния не могатъ да иматъ, че турскиятъ законъ за земитѣ прѣстана да дѣйствува въ деня, когато влѣзе въ сила нашиятъ законъ за собствеността, за сервитутитѣ и за владѣнието. И сега-сега, ако още ние сме принудени да вземаме прѣдъ видъ закона за земитѣ и често да говоримъ върху него и въ сѣдилищата, то е само по дѣла за владѣние и за собственостъ, която датира по-рано отъ деня, когато влѣзе въ сила нашиятъ новъ законъ за собствеността, за сервитутитѣ и за владѣнието. Азъ, прочее,

мисля, че е неразумно за една държава въ това време, когато тя има един свой собствен закон, който съществува вече повече от 10 години, който се е прилагал и се прилага върху, както въ старитѣ прѣдѣли на държавата, така също и въ новитѣ прѣдѣли, мисля, казвамъ, че не е редовно, ако вземемъ ние сега да суспендираме този законъ по отношение къмъ една частъ отъ нашата територия и да въведемъ дѣйствието на единъ законъ, който вече е отмиренъ съ другъ законъ. Мисля, че върху този въпросъ трѣбва да се помислимъ и да възприемемъ бѣлжски, които могатъ да бѣдатъ направени въ респективния членъ, който урежда тази материя. Защото азъ съгледвамъ, че когато се отмирява силата на нашия законъ за собствеността и за владѣнието и се въвежда силата на извѣстни членове отъ закона за земята, касае се до извѣстни права, които при дѣйствието на нашия законъ не се губятъ, а при дѣйствието на турския законъ се губятъ. Така напр., фактически необработването, изоставянето необработена една земя въ продължение на 3 години, една нива, напр., изоставена необработена, по турския законъ за земята тя прѣстава да бѣде въ владѣние на нейния владѣтел; по нашия законъ, обаче, за собственостъ, не. Тогава какво ще ви каже едно лице, което прѣзъ 1913, 1914, 1915 или 1916 г. по която и да е причина не е могло да обработи своя имотъ въ продължение на 3 години? То ще ви каже: да, азъ изоставихъ обработването на своята нива, защото азъ зная, че, по съществуващитѣ въ България закони, не губя правото си на владѣние върху тази нива; ако азъ знаехъ, че ще дойде единъ законъ материяленъ, който ще възстанови дѣйствието на турския законъ за земята, азъ, при най-големитѣ неудобства, при най-големитѣ разноси, които можеха да ми се причинятъ отъ обработването на земята, щѣхъ да я обработя веднага, за да си запазя своето право на владѣние. Такъвъ човѣкъ, който ви отговаря така, правъ ли е или не? Очевидно, че е правъ. Такъвъ човѣкъ, ако му приспособите закона за земята, ще се счете ли за онеправданъ или не? Очевидно, че се счете за онеправданъ. Правъ ли съмъ тогава да кажа азъ, г. г. народни прѣдставители, че ние съ този законопроектъ въвеждаме правила, които могатъ да уврѣдятъ мѣстното население, за което имамъ желание да запазимъ интереситѣ му, да не губи имотитѣ си? А че е възможно, г. г. народни прѣдставители, извѣстна земя да не е била обработена въ продължение на 3 години, това е очевидно. Много хора бѣха принудени да се отстранятъ отъ земята си поради войнитѣ, балканската и сегашната, други пъкъ хора не сж могли да обработватъ земята си, защото не сж имали добитѣкъ, защото добитѣкътъ имъ бѣше взетъ, добитѣкътъ имъ бѣше реквизиранъ, слѣдователно нѣмалъ сж добитѣкъ, съ който да обработятъ земята си; трети пъкъ не сж могли да обработватъ земята си поради нѣмане на сѣме, съ което да засѣятъ земята си. Въобще, вие виждате, че множество причини, независащи отъ волята на владѣтелитѣ на земята, сж могли да докаратъ едно такова положение, когато въ продължение на 3 години земята да не е могла да бѣде обработена. И понеже всѣки гражданинъ трѣбва да се съобразява, и не само трѣбва да се съобразява, ами има право да се съобразява съ законитѣ, които дѣйствуватъ прѣзъ извѣстно време, ако при дѣйствието на тѣзи закони този гражданинъ не е губилъ владѣнието върху земята си, съ това, че той не я е обработвалъ въ продължение на 3 години, и ако вие му възстановите дѣйствието на стария законъ, който го лишава отъ това владѣние, азъ мисля, че вие създавате една несправедливостъ за този гражданинъ.

Азъ също ще кажа и по отношение къмъ дубликатитѣ отъ актоветѣ за право на собственостъ върху недвижимитѣ имоти. Г. министърътъ на земледѣлието ни казва, че този, който нѣма актъ, или който нѣма дубликатъ съ по-стара дата отъ 5 октомврий 1913 г., ще може да установява своето право на собственостъ чрѣзъ свидѣтелски показания, които ще доказватъ давностното владѣние върху този имотъ. То е вѣрно; вѣрно е, че такъвъ единъ човѣкъ може да доказва чрѣзъ давностно владѣние своето право на собственостъ. Но я попитайте хората, които боравятъ изъ сѣдилищата и съ законитѣ, какво прѣдставлява за единъ стопанинъ да доказва своето право на собственостъ чрѣзъ единъ документъ и какво прѣдставлява за него да доказва своето право на собственостъ чрѣзъ свидѣтелски показания? Много често датата на началото на владѣнието не може да бѣде доказана съ свидѣтелски показания и по нѣкой път, само за една година, ако не я докажете, вие можете да изгубите правото на собственостъ. Обикновено свидѣтели се явяватъ и казватъ: азъ зная, че тази нива я обработва отъ 9—10 години, отпрѣди 8—10 години, а за да добиете правото си

на собственостъ, вие трѣбва прѣдъ сѣдилището да докажете, че сте я владѣли тѣкмо 10 години, а не по малко. Азъ знамъ случай, въ който единъ човѣкъ изгуби имота си, защото не можа да докаже само съ 6 мѣсеци своето давностно владѣние — доказа съ показанията на свидѣтелитѣ, че е владѣлъ това владѣние само 9 години и 6 мѣсеца. Тѣй се прие отъ сѣда, защото свидѣтелитѣ тѣй говорѣха: „Прѣди 8—9 години“, отъ Димитровденъ до еди-кога-си; такива показания имаше, и сѣдѣтъ призна, че лицето не е доказало напълно своето 10-годишно владѣние. Ако, обаче, това сжщото лице имаше единъ документъ, въ който ясно да личеше датата на началото на владѣнието, че е прѣди 10 години и 2 мѣсеца, 10 години и 3 мѣсеца, сѣдилището, като чуе едни показания „прѣди 8—10 години“, ще вземе датата на документа и ще признае, че оттогава притежава това лице своето владѣние, съ тѣзи показания. Така щото да не мислимъ, че когато се допусне да се доказва давностното владѣние съ свидѣтелски показания, то напълно се гарантира правото на собственостъ върху тѣзи имоти.

Освѣнъ това, г. г. народни прѣдставители, въ другъ членъ отъ закона се приема като правило задължително за всѣчки — и за страни, и за сѣдилища, и за администрации — казва се по този законъ: за владѣнитѣ отъ държавата земи, лицето нѣма право да води искъ за нарушено владѣние. Кой ще прилага този законъ? Ще го прилага администрацията. Е, г. г. народни прѣдставители, вие мислите, че тази администрация нѣма да бѣде както всѣка българска администрация? Ами че тукъ постоянно чуваме оплаквания, че администрацията, за да изтрѣгне облаги отъ населението, върши това и това. Дайте този законъ, тѣй както е, на една недобросѣвѣстна администрация, азъ ви увѣрявамъ, г. г. народни прѣдставители, населението кански ще писне въ тия земи. Защото какво право ѝ дава законътъ? Законътъ дава право на администрацията да тури рѣка на единъ имотъ и да каже: хайде сега, чрѣзъ единъ процесъ на общо основание, състезателенъ, доказвайте своето право на собственостъ; искъ за нарушено владѣние законътъ не ти дава право да прѣдявистъ, а ще доказвашъ правото си чрѣзъ искъ на общо основание. Ами не знаете ли вие колко години се продължаватъ тѣзи иски за право на собственостъ? Този поне, който е влизалъ въ сѣдилище, и който е разгърналъ едно дѣло за собственостъ, не знае ли, че тѣзи процеси се продължаватъ съ години, а нѣма процесъ за собственостъ да се свърши по-рано отъ 4 години? А нѣкои свършватъ за 10, 15 и 20 години. Въ какво положение ще поставите тамошното население? Оставете спекулантитѣ, оставете изнудвачитѣ, оставете тѣзи, които сж отишли тамъ да загребятъ единъ имотъ на ниска цѣна, но въ какво положение ще поставите тамошното население, върху имота на което, право или криво, може да бѣде поставена рѣката на администрацията и да го поставите въ необходимостъ да води единъ процесъ за доказване право на собственостъ, единъ процесъ обстоятелственъ, чрѣзъ огледи, експертизи, апелация, касация и т. н.? Прѣдставете си единъ такъвъ случай. Единъ турчинъ притежава 200 декара имотъ; администрацията намѣри, че той нѣма документъ за право на собственостъ, тури рѣка върху имота му и го изпѣжда; той трѣбва да води искъ за недвижима собственостъ; този човѣкъ прѣзъ туй време какъ ще живѣе? Ами той съ него се храни. Ако вие го поставите въ положение 5 години да води единъ процесъ, той ще бѣде принуденъ да дигне рѣка отъ него и да отиде да се изсели, да избѣга, защото той просекъ ще стане, формаленъ просекъ. Прѣдставете си другъ единъ случай. Единъ български гражданинъ отъ тукъ отишълъ, заселилъ се въ 1914 г., когато имаше миръ, купува си единъ имотъ отъ 200—300 декара, но не формално. Защо? Защото нотариусътъ, вслѣдствие окръжното на Министерството на правосѣдието, актъ не му издава. Той, обаче, намѣрва единъ добросѣвѣстенъ турчинъ, въ когото вѣрва, че нѣма никой пътъ да дойде да го изиграе, да му вземе имота, и взема задължение отъ него, че ако единъ денъ се върне, ще му повърне стойността на имота и ще му плати извѣстно обезщетение. Този човѣкъ обработва 200 декара имотъ. Сега въ закона се казва, че на такива хора, които работятъ за своето сѣмейство, дава имъ се 50 декара имотъ да го работятъ. Какво ще направи администрацията? Ще тури рѣка на 150 декара, ще му остави 50 декара и ще го накара той да ходи да се сѣди, а пъкъ той не може да се сѣди, защото нему законътъ не дава никакво право. Законътъ дава право само на мѣстнитѣ жители да доказватъ правото на собственостъ и да задържатъ за себе си владѣнието, а на единъ българинъ, билъ той селянинъ или гражданинъ — то е все едно — който тукъ си е продалъ имота, като е счелъ, че тамъ има по-големо поле за работа — нови земи, нова работа, по-големъ напредѣкъ,

по-плодородна земя, продава си въ Тръвненския и Габровския балканъ своята земя, отива та се заселва тамъ и купува 200—300 декара имотъ — на този човѣкъ законътъ не му дава абсолютно никакво право да взема тази земя, той му я отнима. Азъ питамъ: това нѣщо справедливо ли е? Азъ не вѣрвамъ да се намѣри човѣкъ, да се намѣри народенъ прѣдставителъ, който да каже, че това нѣщо е справедливо, че това нѣщо може да стане. А това нѣщо ще стане по закона.

Слѣдъ това, въ закона се казва: всички сдѣлки, сключени за имоти въ новитѣ земи. Като кажете сдѣлки, нѣкое сѣдилище може да ви разбере, че е абсолютно всѣкаква сдѣлка, че не се касае само за сдѣлки отчуждителни, по-купко-продажби, каквито сдѣлки визира прокламацията на главнокомандующия и за които, казвамъ, че е справедливо да се унищожатъ. Но прѣдставете си, че единъ българинъ, селянинъ или пражданинъ, отишълъ отъ тукъ въ новитѣ земи и наелъ единъ имотъ подъ наемъ за три години, защото не могълъ да го купи. Понеже не желае да прави недѣйствителна сдѣлка за по-купко-продажба, той казва: добръ, азъ този имотъ ще го наема за три години; като дойде вториятъ периодъ отъ три години, ако го даде собственикътъ, пакъ ще го наема, ако не, тогава ще взема другъ имотъ да работя за три или петъ години.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: (Възражая)

К. Панайодовъ: Г. Маджаровъ, законътъ, както е редактиранъ, е толкова тъменъ и неясенъ, щото дава мѣсто на всѣкакво тълкувание. Азъ тълкувамъ, нѣма съмнение, че този законъ не може да се касае за единъ наемъ добросъвѣстенъ, че този законъ може да се касае до единъ наемъ симулативенъ, съ който се е искало да се прикрие една по-купко-продажба, една отчуждителна сдѣлка. Но тъй ли ще по тълкуватъ сѣдилищата? Ами ако сѣдилищата кажатъ: щомъ е казано въ закона всички сдѣлки, унищожаваме всички сдѣлки, тогава какво ще стане? Най-малкото, което ще стане, то е, че ще накараме тѣзи хора, които сж си продали тукъ имота, за да взематъ тамъ единъ имотъ подъ наемъ, да ходятъ петъ години по сѣдилища и да станатъ просеци.

Министъръ Д. Драгиевъ: (Възражая)

К. Панайодовъ: Г. министре, вие не бѣхте тукъ, когато азъ казахъ, че единъ пражданинъ, когато знае, че въ тази страна има законъ, който му дава право да прави известно нѣщо . . .

Министъръ Д. Драгиевъ: (Възражая)

К. Панайодовъ: Азъ казахъ, че прокламацията е имала сила само до сключването на мира съ Турция.

Министъръ Д. Драгиевъ: Не е отмѣнена.*

К. Панайодовъ: Прокламацията нѣма нужда да бѣде отмѣнена съ нова прокламация, защото всѣки актъ, всѣка заповѣдъ на главнокомандующия има сила докато сѣдѣствува военното положение. Дигне ли се военното положение, сключи ли се миръ, само по себе си всички прокламации, всички заповѣди, всички разпореждания, всички правилници прѣставатъ да дѣйствуватъ и почватъ да дѣйствуватъ законитѣ на държавата.

Министъръ Д. Драгиевъ: Това е споредъ Вашето разбиране.

К. Панайодовъ: Не само споредъ моето разбиране, но споредъ разбирането на всѣки юристъ. Слѣдъ сключването на мира, законътъ за имуществата, собствеността и сервитутитѣ е почналъ да дѣйствува въ всички прѣдѣли на държавата, и стари, и нови.

Министъръ Д. Драгиевъ: И миръ нѣма още.

К. Панайодовъ: Азъ говоря за мира слѣдъ балканската война, защото прокламацията отъ 1912 г. бѣше издадена отъ главнокомандующия презъ балканската война.

Председателъ: Часътъ е 8. Ще попитамъ Народното събрание желае ли да се продължи засѣданието.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Моля, г. поѣсдателю, додѣто свърши ораторътъ, да се продължи засѣданието.

Прѣдседателъ: Които сж съгласни съ прѣдложението на г. министъръ-прѣдседателя, да се продължи засѣданието, докато свърши ораторътъ, моля, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство.

К. Панайодовъ: Сега, не зная чу ли ме г. министърътъ на земледѣлието или не, че азъ напълно одобрявамъ идеята да се узакони тази прокламация, че азъ напълно одобрявамъ идеята да се защити мѣстното население отъ неправдитѣ, които сж могли да му причинятъ разни лица, които се отнасятъ до запазването на недвижимата соби и да станатъ тѣ намѣсто него собственици. Азъ съмъ напълно съгласенъ държавата да вземе всички мѣрки, които се отнасятъ до запазването на недвижимата собственостъ дотогава, докато държавата ще счете за нужно, чрезъ свои законодателни мѣрки, да уреди апарацията въпросъ. Азъ, обаче, се опасявамъ, че тъй, както е редактиранъ законопроектьтъ, той може да създаде и ще създаде несправедливости и по отношение къмъ мѣстнитѣ граждани, къмъ мѣстнитѣ жители, и по отношение къмъ добросъвѣстнитѣ български граждани. Мога да ви приведа още единъ случай, когато единъ добросъвѣстенъ български гражданинъ може да пострада отъ този законъ. Прѣдставете си такъвъ единъ случай. Единъ тукашенъ гражданинъ отива тамъ и купува имотъ, макаръ и не формално, или взема подъ наемъ имотъ отъ 500—600 декара и го владѣе. Този човѣкъ се нуждае отъ земледѣлчески сѣчива и отъ капиталъ, за да работи тѣзи земи.

Единъ кредиторъ, който вниква, че това лице владѣе единъ имотъ отъ 500-600 декара, безъ всѣко опасение може да му вземе една сума, за да си създаде хазийство, да си купи добитѣкъ, да си наеме работници, да си купи земледѣлчески сѣчива, за да обработва земята. Е добръ, ако тази земя вие, по този законопроектъ, я отнемете отъ този новъ владѣтелъ, безъ да кажете какво ще стане съ неговитѣ задължения, които той има, какъ ще може да бѣде удовлетворенъ единъ добросъвѣстенъ кредиторъ, не считате ли, че тукъ може да има една несправедливостъ по отношение на този кредиторъ? Ами че може да има случай, когато единъ стопанинъ на такъвъ имотъ може да нѣма какво да яде извѣстно врѣме, да нѣма орбѣдства да прѣхрани семейството си, и ще се обрне къмъ едно лице, което ще му даде пари на заемъ да поддържа семейството и стопанството си. Сега вие този имотъ му го отнемате безъ да казвате какъ ще се удовлетвори този кредиторъ. Азъ мисля, че кредиторътъ не може да губи правата си, азъ мисля, че и самъ г. министърътъ на земледѣлието не може да каже противното и той ще поддържа това нѣщо, че кредиторътъ трѣбва да бѣде удовлетворенъ. Но какво ще кажатъ сѣдилищата, какъ ще тълкуватъ тѣ този законъ? Увѣрени ли сме, че сѣдилищата ще погледнатъ на този законъ, както вие, както ние, както г. министърътъ гледа? Не. Заради това азъ мисля, че съ така злѣ редактиранитѣ членове на законопроекта може да докараме една неправда. Защо, г. г. народни прѣдставители? Защото въ законопроекта се казва, напр., че държавата, като отнема имотитѣ отъ новитѣ имъ държатели, встъпва въ тѣхнитѣ права, но не говори нищо какво става съ тѣхнитѣ задължения. Общо правило е, че когато едно лице, било то физическо, било то юридическо, застъпва мѣстото на друго лице въ неговитѣ права, то трѣбва да го застъпва и въ неговитѣ задължения. Ние имаме тукъ едно прѣхвърляне, едно продължение на личността на единъ владѣтелъ въ лицето на държавата. Ако, слѣдователно, държавата приеме върху себе си правата на това лице, то тя трѣбва да приеме и неговитѣ задължения. Азъ не се съмнявамъ, че това е само едно недоизказване на законопроекта, че самиятъ законодатель не може да мисли иначе, че той ще разсѣждава тъй, както азъ, но работата е, че въ законопроекта подобно нѣщо не е казано, и единъ сѣдия може да каже така: „Щомъ е казано въ закона, че държавата приема правата, азъ не мога да кажа, че тя приема и задълженията“. Слѣдователно, законопроектьтъ трѣбва да бѣде приетъ съ по-голямо внимание и да го прѣработимъ така, щото той да не създава несправедливости.

Г. г. народни прѣдставители! Този законопроектъ има още единъ пробелъ, още една празнина. Като говори законътъ, че сдѣлките се унищожаватъ и държавата встъпва въ правата на послѣдния държатель, той не казва какво става съ стойността на имота. Да си прѣдставимъ такъвъ единъ случай. Единъ мѣстенъ жителъ тамъ продава имота си на единъ тукашенъ жителъ или даже на тамошенъ, мѣстенъ жителъ. Сдѣлката се унищожава, но за този имотъ паритѣ сж броени, този имотъ не е взетъ безвъзмездно.

Х. Янковъ: Използувалъ го е, вземалъ си е паритѣ.

К. Панайодовъ: Но ако не е успѣлъ да го използва за тази сума, за която го е купилъ, тогава какво ще стане? Азъ поставямъ въпроса и този въпросъ е юридически.

Х. Янковъ: Въ това врѣме никой нѣма да купи, освѣнъ за евтина печалба.

К. Панайодовъ: Азъ поставямъ въпроса юридически. Той е слѣдующиятъ: ако унищожавате сдѣлката, дайте възможност на стария стопанинъ да си вземе имота като върне паритѣ на този, който го е купилъ. Понеже цѣлътъ на законопроекта е, както говориха г. министърътъ, г. Зюмриевъ и г. Кьорчевъ, да защити мѣстното население, тогава, когато вие унищожавате сдѣлките дайте право на всѣкого одного отъ туй население да каже: „Азъ продадохъ имота, защото ме принудиха; не знаехъ какво ще стане утрѣ; бѣше война, боеве, изселвания, изобѣгвания; но сега, когато врѣмето е нормално, когато виждамъ, че всички тия сдѣлки ги унищожавате, азъ искамъ да си взема този имотъ, дайте ми право да си го взема“. Това нѣщо право ли е или не е право? Право е, споредъ мнѣнието на всички и споредъ мнѣнието на г. министра, обаче законопроектъ нищо не говори. Ако сѣдилищата кажатъ: „Споредъ закона, държавата взема имота“ — свършена работа, той губи имота.

Другъ случай. Единъ пражданинъ отъ тукъ продава си къщата, нивитѣ и лозето, отива въ новитѣ земи, заселва се, купува си къща или си направи къща — прѣдставете си, че си направи къща — на единъ дворъ, който е повече отъ единъ декаръ въ градоветѣ и повече отъ два декара въ селата, похарчва си човѣкътъ паритѣ и сега вие казвате: вашата сдѣлка е недѣйствителна, ние я унищожаваме, имота ви го взимаме. Добрѣ, какво става съ паритѣ, които той е бройлъ на стария стопанинъ? Държавата, като взема този имотъ, поне ще трѣбва да го обезпечи съ дѣйствително платената стойностъ. Хайде държавата може да каже: азъ не желая да платя увеличената стойностъ на имота, която той има сега, но той правъ ли е да каже: държавата поне трѣбва да ми плати стойността, която азъ съмъ бройлъ? Законътъ по отношение на това не говори нищо. Това е празнина, която може да създаде несправедливостъ за хора мѣстни и за хора български граждани, добросъвестни, отишли тамъ не само да бждатъ полезни за себе си, а и за народа си.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: До 50 декара имъ даваме.

К. Панайодовъ: Ами ако е взелъ 300 декара, г. Маджаровъ?

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Ако е взелъ 300 декара, той е нарушилъ заповѣдта на държавата, която казва: вие нѣмате право да правите сдѣлки, вие нарушавате закона.

Министъръ Д. Драгиевъ: Г. Панайодовъ! Ще има ли за другитѣ българи по 300 декара?

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Българската държава забранява да се прѣхвърлятъ имоти въ новитѣ земи, а вие защищавате сега тѣзи хора, които, въпреки това, сѣ правили такива сдѣлки.

Министъръ Д. Драгиевъ: Защо е бързалъ, защо не е чакалъ да види до колко декара ще разрѣшимъ, че тогава да купува?

К. Панайодовъ: Г. Драгиевъ! Ако нѣма за другитѣ по 300 декара, вие издайте законъ, съ който разпоредете: този, който въ новитѣ земи има 300 декара, ще задържи само 100 декара, . . .

Министъръ Д. Драгиевъ: Ще видимъ по колко ще се паднатъ.

К. Панайодовъ: . . . а останалитѣ ще ги вземе държавата и ще ги даде на другого, който ще му ги плати; или държавата ще му ги изкупи и ще ги даде на други български граждани, отъ които пъкъ ще вземе стойността имъ, или тѣзи други граждани, на които се продаватъ тѣзи имоти, сами ще си ги платятъ на сегашнитѣ собственици. Вземете закона за регулацията, който съществува у насъ за градоветѣ. И той е единъ законъ, който посѣга върху собствеността на гражданитѣ противъ тѣхната воля, като взема една частъ отъ имота на единъ гражданинъ и я дава на другого, взема единъ имотъ цѣлъ, ако той е маломѣренъ, и го прѣдава на другого, но какво

прави този законъ? Той обезщетява този човѣкъ, отъ когото взема имота, за смѣтка на тогава, комуто се предава този имотъ. Азъ нѣмамъ нищо противъ това, напълно съмъ съгласенъ, ако единъ день законодателното тѣло тукъ намѣри, че най-големиятъ участъкъ, който може единъ колонистъ-българинъ да завземе въ новитѣ земи, е 50, 100 или 200 декара. Това начало да се възприеме, законътъ да се гласува, но при едно условие: земята въ повече, която се взема, да се заплати за смѣтка на тогава, комуто се продава.

Х. Янковъ: Въ мѣтно врѣме е купено.

К. Панайодовъ: Г. Янковъ! Азъ казвамъ: платете му дѣйствителната цѣна, това, което той е платилъ; ако е платилъ евтино, евтино му платете, но платете му го, не можете да му го вземете безъ пари.

Х. Янковъ: Има много начини, по които сѣ купени тия имоти.

К. Панайодовъ: Дрънъ, дрънъ ярина! Вие му казвате едно, той ви казва друго! Азъ ви казвамъ, че ако начинътъ, по който той е взелъ имота, е начинъ, който противорѣчи на заповѣдта на главнокомандующия, ако купуването на имота е станало по врѣмето, когато е дѣйствувала тази заповѣдъ, отнемете имота. Ама азъ ви показвамъ случаи, че е могла да стане сдѣлката и когато тая заповѣдъ не е дѣйствувала.

Х. Янковъ: Може да нѣма такива сдѣлки.

К. Панайодовъ: Ами ако ги има? Единъ законъ трѣбва да бжде създаденъ за всички случаи.

Х. Янковъ: Кажете такива.

Д. Кьорчевъ: Азъ се чужда, защо г. министърътъ на земледѣлието не взема указа отъ врѣмето на Радославова, който смѣта за недѣйствителни сдѣлките по прѣхвърляне на покрити имоти въ новитѣ земи. Той е смѣтиятъ.

Нѣкой отъ земледѣлската група. Той го каза.

Д. Кьорчевъ: Азъ казвамъ, че въ мотивитѣ го нѣма.

Х. Янковъ: Мѣстното население ще бжде запазено.

К. Панайодовъ: Г. Янковъ! Азъ Ви казвамъ, че има случаи, когато мѣстното население ще бжде онеправдано. Най-много то ще пострада. Ако вие гласувате закона за мѣстното население, кажете го явно, че мѣстното население, на което имотътъ е билъ отнетъ по единъ начинъ, който сега законътъ счита за не позволенъ, има право да си повърне имота, а не държавата да му го вземе.

Д. Кьорчевъ: Азъ правя такава бѣлѣжка.

К. Панайодовъ: Азъ съмъ съгласенъ съ Васъ въ това отношение.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Г. Панайодовъ! За кое мѣстно население говорите? Турцитѣ разрѣшиха въпроса: на мѣстното помашко население, което се изсели, което сега населява отъ Цариградъ до Одринъ, турцитѣ дадохъ български земи. Отъ тамъ имаме 100 хиляди бѣжанци. Ние за тѣхъ не плачемъ. Вие ще искате тамъ да иматъ земи, и тукъ да имъ върнатъ земитѣ.

Ш. Зюмриевъ: (Къмъ Р. Маджаровъ) Защо да сме виновати ние за прѣстѣпления, вършени въ друга държава, та ние да страдаме? Логика ли е това?

К. Панайодовъ: Ако гърцитѣ и турцитѣ сѣ направили наврѣмето несправедливости и ако даде Господъ тѣзи земи ние да си ги върнемъ обратно, всички несправедливости ще бждатъ отстранени. Чувате ли, г. Маджаровъ? Ако тѣзи земи, за които вие говорите, помогне Господъ да си ги върнемъ обратно, всички тѣзи несправедливости ще изчезнатъ, всички тѣзи имоти ще се дадатъ на тѣхнитѣ стари стопани. Сега фактически нѣма възможностъ да се направи това, защото собственикътъ, който е изгоненъ отъ тамъ, не може да отиде да си вземе имота, тъй като има друга властъ. Ако, обаче, единъ день тѣзи имоти минатъ подъ наша властъ, законната собственостъ ще бжде възстановена, и хората ще бждатъ удовлетворени. Азъ напълно съмъ съгласенъ съ Васъ и съ г. министра на земледѣлието, нека вземемъ да уредимъ съ единъ законъ всичкитѣ циф-

лишки земи, не само тѣзи, които сѫ продадени, а и тѣзи, които не сѫ продадени. Вземете и издайте законъ, споредъ който чифлишките земи ще трѣбва да бѣдат раздадени на населението по извѣстенъ редъ. Тукъ, въ България, ние имаме ли законъ, който уреждаше този въпросъ? Уреди го, и го уреди много добръ, и населението бѣше доволно. Случаитъ, за които говори г. министърътъ на земледѣлието, че единъ имотъ се е продавалъ по два или три пѣти, и азъ ги знамъ. Тѣзи случаи, обаче, не могатъ да ни накаратъ да вземемъ ние сега да гласуваме единъ законъ, който може да докара по-голъми несправедливости. Случаитъ сѫ фалшивитъ тапи се провѣриха и които бѣха фалшиви, паднаха. Който е билъ въ сѣдилищата, знае, че дѣйствително имаше за много земи фалшиви турски документи, но всичките тѣзи турски документи бѣха провѣрени въ тефтерхането по надлежния редъ и се намѣри, кои сѫ фалшиви и кои сѫ истински; фалшивитъ паднаха, истинските останаха и истинските стопани можаха да добиятъ своитъ имоти. Фалшивитъ пълномощия, които имаше, и тѣ се провѣриха и паднаха. Азъ не вѣрвамъ да има адвокати, които да не знае за фалшивитъ пълномощия на нотариуса Степанъ, обаче всички паднаха и останаха само истинските пълномощия.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Това не е вѣрно.

К. Панайодовъ: Та този мотивъ, който привежда г. Маджаровъ, не е въ състояние да ни накара да приемемъ безогледно и безъ поправка този законопроектъ. Азъ не Ви казвамъ, г. Маджаровъ, че съмъ противъ закона, обаче азъ Ви казвамъ, че тѣй, както е редактиранъ, този законопроектъ е редактиранъ злѣ; той трѣбва да бѣде поправенъ въ своята редакция при гласуването на отдѣлнитъ членове. Ако азъ считамъ, че този законопроектъ е редактиранъ злѣ, то е заради туй, защото той бѣше гласуванъ на първо четене безъ дебати, слѣдователно, вѣщи лица, юристи не можаха да направятъ общитъ си бѣлѣжки върху него и той отиде въ комисията, безъ да имаме такива генерални дебати. Въ комисията се прѣгледа набързо.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Не, три дена се разглежда той въ комисията. Вие участвахте, г. Панайодовъ, и не дадохте никаква редакция — съгласихте се съ насъ.

К. Панайодовъ: Г. Маджаровъ! Азъ трѣбва да Ви кажа, че не съмъ членъ на комисията, а дойдохъ само да присъствувамъ на първото ѝ засѣдание.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: И се съгласихте съ насъ.

К. Панайодовъ: Кога се е събрала втори и трети пѣтъ комисията, азъ не зная; научихъ се само за първото ѝ засѣдание. Но единъ законопроектъ, като настоящиятъ, да се приеме въ двѣ-три засѣдания на една комисия, то е много малко, то е недостатъчно. Този законопроектъ е единъ много важенъ законопроектъ, съ който се зачеква поземелната собственост и който туря начало на една политика по аграрния въпросъ, и азъ ви забѣлжихъ, че ще бѣде грѣшка, ако въ самото начало, когато почва тази политика, се допуснатъ едни противни на законитъ ни начала. Азъ напълно одобрявамъ инициативата на г. министра на земледѣлието да се прѣдприематъ редъ закони, за да се уреди поземелната собственост.

Министъръ Д. Драгиевъ: Вашето искане напълно я осуетява.

К. Панайодовъ: Не, съвсѣмъ не, г. министре. Ако се възприеме моето искане, поземелната собственост ще се уреди на здрава основа. Азъ считамъ, че тѣй, както е, Вие приемате погрѣшно становище. Ние трѣбва да се считаме щастливи, че въ България поземелната собственост и тѣй, както е сега, е най-добръ уредена отъ всички цивилизовани и нецивилизовани държави. Въ Европа, като обиколите всички държави, нѣма да намѣрите така правилно разпрѣдѣление на собствеността, както тя е разпрѣдѣлена у насъ.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Освѣтѣ въ новитъ земи.

К. Панайодовъ: Разбира се, идеално разпрѣдѣление нѣма и не може да има, и каквито аграрни закони да издавате, идеално справедливо разпрѣдѣление нѣма да има; то е невъзможно, защото животътъ не допуска зѣбоще идеални нѣща. Но ако трѣбва да се говори за относително правилно разпрѣдѣление на собствеността, то въ България собствеността е разпрѣдѣлена по единъ най-удовлетворителенъ засега начинъ. Азъ съмъ ималъ случай

да говоря и съ французи, и съ англичани, и съ маджари, и съ италиянци и да чуя отъ тѣхъ мнѣнието имъ, че тѣ считатъ, какво тѣй, както е разпрѣдѣлена собствеността въ България, това за тѣхъ би било идеално разпрѣдѣление, това за тѣхъ е едно непостижимо засега разпрѣдѣление. Зная много добръ разпрѣдѣлението на собствеността въ Русия — понеже тамъ съмъ изучавалъ правото и законитъ ги зная много добръ — тамъ земята бѣше много лошо разпрѣдѣлена, . . .

Докладчикъ Р. Маджаровъ: И отъ такива рѣчи въ Русия дойде Ленинъ.

К. Панайодовъ: . . . обаче у насъ, въ България, собствеността е разпрѣдѣлена по единъ най-удовлетворителенъ начинъ. Има тамъ извѣстни чифлишки земи, азъ ви казахъ, . . .

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Кѣдѣ?

К. Панайодовъ: Въ новитъ земи. — . . . има, обаче, и земи, които не сѫ чифлишки, макаръ и да сѫ въ едно голѣмо количество.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Никой, г. Панайодовъ, нито ги е закачилъ, нито ги закача и всичката работа, която говорите, всичко е фантазмагория. Никакво население не е гонено, никакво население не е напушало. Само въ помаклъка, който е билъ въ границитъ на България до 1912 г., българскиятъ помаклъкъ, 2,500 души — 500 сѣмейства — сѫ напуснали и сѫ се върнали, и мѣстността е сега да имъ се дадатъ старитъ земи. Всичкото, което говорите, е единъ прахъ въ очитъ или непознаване на работата. Никой не засѣга народа отъ 50 хиляди души турци и българи, а се засѣгатъ само спекулантитъ, които злоупотрѣбаватъ, и банкитъ въ София.

К. Панайодовъ: Тамъ ще Ви дамъ обяснения.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Ще ми дадете обяснения, обаче азъ съмъ длъженъ да кажа това, което е самата смѣтност. Засѣгатъ се тѣзи, които иматъ държавни имоти, възлизаци на 178 милиона лева. Защо говорите за работа, която не засѣга законътъ? Защо създавате страхъ, който не съществува? Защо считате вие, които управлявате България 40 години, че тя е вагабонтска държава, когато тя по отношение на своитъ подданици и на земята имъ е била честна държава? Гонимъ се за партизанство, но не и за имотитъ на хората.

К. Панайодовъ: Ама азъ туй говоря, г. Маджаровъ, че българската държава не е качала земитъ на своитъ жители.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Това не искате да кажете Вие!

К. Панайодовъ: Ама чуите, какво говоря азъ — че досега българската държава е дала доказателства, че тя не е качала собствеността нито на българитъ, нито на турцитъ, нито на гърцитъ, нито на никого, и именно туй е достойнството на българската държава.

Сега по конкретния въпросъ. Азъ ви казвамъ: вие съгласни ли сте съ мене, че въ цѣла Европа относително най-добръ е разпрѣдѣлена собствеността въ България?

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Съ това сме съгласни всички.

К. Панайодовъ: Добръ, съгласни сме. Съгласни ли сте, че въ България има най-малко условия, за да се възбуди движение, което го има на други мѣста, както е болшевишкото движение въ Русия заради земята? Съгласни сме въ това отношение. Азъ какво ви казвамъ? Има извѣстни владѣния, наречени чифлишки земи, и азъ ви казвамъ: вземете ги, експлоатирайте ги, раздайте ги на населението. Но правете разлика между чифлишки земи и нечифлишки земи, защото не всѣка земя, която прѣвишава една квадратура отъ 200 или 500 декара, е чифлишка.

Нѣкой отъ земледѣлската група: Ами частнитъ гори? Не сѫ само чифлишките земи.

К. Панайодовъ: Чифлишка земя е тази, която лицето я владѣе като чифлишка и населението я знае като такава и казва: еди-кой си еди-каква си чифлишка земя има. Обаче има стопани, които, безъ да бѣдатъ чифлишки, владѣятъ земя въ голѣмо количество, по-голъма земя, когато

въ сжщностъ тя не е чифлишка. Слѣдователно, правете разлика. Е добръ, азъ искамъ да бжде обяснено туй: касае ли се този законъ за чифлишки земи само, или не? Тамъ ми е думата, г. Маджаровъ. Ние съ Васъ по принципъ сме съгласни. Законопроекта по принципъ го гласувахме, и пакъ ви казвамъ, че по принципъ нѣмамъ нищо противъ, но азъ виждамъ, че тѣй, както е редактиранъ законопроектътъ, може да създаде несправедливости, неправди, а такава нѣщо единъ законодатель не трѣбва да прави.

Ето защо, като заявявамъ, че при първото четене, при гласуването по принципъ, съмъ билъ за законопроекта, и сега нѣмамъ нищо противъ, моля да бждатъ взети въ внимание забѣлжкитѣ и прѣдложенията, които ще се направятъ отъ нѣкои народни прѣдставители. И нека не се изтълкува отъ г. министра на земледѣлието, че тѣ се правятъ съ цѣль да се спѣва законътъ. Напротивъ, тѣзи бѣлжки и прѣдложения ще бждатъ направени съ цѣль да бжде подобренъ законътъ, за да даде добъръ рѣзултатъ.

Туй е моето мнѣние по законопроекта.

Докладчикъ Р. Маджаровъ: Да защитите чифликчийтъ, които мислите, че ще ги обезнаслѣди държавата.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Вдигамъ за сѣданието.

Слѣдующето засѣдание, съгласно взетото рѣшение, ще стане утрѣ.

На първо мѣсто, съгласно прѣдложението на г. министъръ-прѣдседателя, направено по-рано, ще бжде: второ четене на законопроекта за конфискацията, ако бжде готовъ отъ комисията; слѣдъ това, второ четене на законопроекта за нищожность на сдѣлките, извършени въ новитѣ земи, и останалиятъ днешенъ дневенъ редъ.

(Вдигнато въ 8 ч. 30 м. вечерята)

Прѣдседатель: **Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ**

Подпрѣдседатель: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ**

Секретарь: **Д-ръ В. ЧЕРНЕВЪ**

Началникъ на Стенографското бюро: **ТР. ДИМИТРОВЪ**